

Scores rapportserie 2017:1

Av vetenskap stärkt saklighet

En analys av hur Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) använt vetenskap i ideologier, strukturer och processer för att framstå som oberoende (1902-2015)

Ola Segnestam Larsson

SCORE

STOCKHOLM CENTRE FOR
ORGANIZATIONAL RESEARCH

Av vetenskap stärkt saklighet

En analys av hur Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) använt vetenskap i ideologier, strukturer och processer för att framstå som oberoende (1902-2015)

Ola Segnestam Larsson

Ersta Sköndal högskola och Stockholms universitet

Kontakt: ola.segnestam-larsson@esh.se

Scores rapportserier 2017:1

ISBN 978-91-89658-95-0

Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor

106 91 Stockholm

www.score.su.se

Abstract

Syftet med denna studie är att bidra med kunskap om hur en ideell organisation använder vetenskap för att framstå som oberoende. Tidigare forskning har uppmärksammat hur oberoende är ett fundamentalt värde för ideella organisationer och hur ideella organisationer kan bli oberoende. I denna studie granskas en ideell organisations arbete med att framstå som oberoende med hjälp av vetenskap. Enligt tidigare litteratur lyfts vetenskap fram som en central aspekt att betona för att signalera oberoende. Det empiriska materialet utgörs av en fallstudie av Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) och hur organisationen använder vetenskap i strukturer, processer och ideologier under perioden 1902-2015. Studiens forskningsfrågor rör hur CAN organiserar sig för att framställa sig som oberoende och vilken betydelse vetenskap har för organisatoriska åtgärder i form av strukturer, processer och ideologier samt varför och för vem det är viktigt att CAN framstår som oberoende. En sammanfattning av resultaten visar för det första att CAN använder flera olika strategier samtidigt för att främja bilden av sig själv som oberoende. Organisationen använder även andra strategier än ekonomiska och de som rör en nära relation mellan stat och civilsamhälle. En tolkning av studiens empiriska och analytiska resultat är att även om det kan vara viktigt för CAN att framstå som oberoende för att kunna genomföra sitt uppdrag, är det antagligen än viktigare för andra aktörer i CAN:s närhet att organisationen framstår som oberoende.

Innehållsförteckning

Förord	4
1. Inledning	5
1.1 <i>Syfte och forskningsfrågor</i>	6
1.2 <i>En översikt av tidigare forskning om organisatoriskt oberoende</i>	7
1.3 <i>Empiriskt material och metod</i>	8
1.4 <i>Ett nyinstitutionellt perspektiv på organisatoriskt oberoende</i>	10
2. Empiri: Ideologier, strukturer och processer för oberoende	12
2.1 <i>Ideologier för oberoende</i>	12
Att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap	12
Att inte framstå som absolutistiskt	14
Att bedriva och främja saklig information.....	15
2.2 <i>Strukturer för oberoende</i>	19
Bred medlemsbas i svenska folkrörelser	20
Statlig och vetenskaplig representation i styrelsen	21
Personalens sak- och akademiska kunskap.....	23
Vetenskapligt råd, fysisk och juridisk hemvist samt externa relationer	25
2.3 <i>Processer för oberoende</i>	26
Att följa, redovisa och bedriva forskning	26
Oberoende tidskrift för saklig debatt	29
Ett offentligt forskningsbibliotek.....	30
3. Analys: Strategier för oberoende	32
3.1 <i>En sammanfattning av de empiriska resultaten</i>	32
3.2 <i>Bidrag till tidigare forskning: Ett flertal strategier för oberoende</i>	32
3.3 <i>Vetenskapens betydelse för oberoendet</i>	34
4. Avslutande diskussion: Oberoende för andra	35
5. Referenser	36
<i>Litteratur</i>	36
<i>Dokument</i>	38
<i>Intervjuer</i>	40

Förord

Den här studien är en del av ett forskningsprojekt som undersöker hur ideella organisationer, med beröring till nykterhetsrörelsen, använder sig av vetenskap. Studien använder ett analytiskt ramverk och en litteraturöversikt som Kristina Tamm Hallström och författaren utvecklat för en artikel om oberoende och miljömärkningsorganisationer (Tamm Hallström & Segnestam Larsson, kommande). En bearbetad version av studien har också publicerats som ett kapitel i boken *Forskning i ideologins tjänst* (Segnestam Larsson, 2016). Studien bidrar till Score:s forskning om samhällets utveckling i allmänhet och i synnerhet till organisering och styrning i skärningspunkten mellan ideell och offentlig sektor, delvis med tanke på att fallstudieorganisationen framförallt är finansierad av statsbidrag, att delar av styrelsen utses av regeringen och andra myndigheter samt organisationens nära relationer till olika offentliga organisationer. Projektet är finansierat av ett samarbete mellan Ersta Sköndal högskola, Forum Ansvar, Stockholms universitet (Score) och Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran.

Det har betonats, och det med rätta, att upplysningsverksamheten i nykterhetsfrågan skall vara objektiv. Det betyder väl närmast att den skall vara saklig, sålunda icke röra sig med annat än vad man brukar kalla fakta, d. v. s. av vetenskapen och erfarenheten bestyrkt sanning. (CFN, 1926: 5)

1. Inledning

År 1925 i samband med en av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysnings (CAN) kurser i nykterhet - dåvarande Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN) - höll undervisningsråd Sven Nylund ett anförande på uppdrag av kungliga Skolöverstyrelsen. Citatet ovan är hämtat från det anförandet. Undervisningsråd Nylund betonade i sitt anförande vikten av att CAN:s verksamhet skulle präglas av objektivitet och saklighet samt att undervisningen och informationen skulle utmärkas av kalla fakta bekräftade av vetenskap och erfarenhet. I CAN:s årsredovisning från samma år kommenterade organisationen att anförandet ”lämnade en utmärkt sammanfattning av de principer och riktlinjer, som ligga till grund för Centralförbundets upplysningsarbete i alkoholfrågan” (CFN, 1926: 4). Med andra ord ansåg även CAN att principer och riktlinjer som objektivitet, saklighet och kalla fakta skulle ligga till grund för organisationens verksamhet.

Idag argumenterar policy-professionella fortfarande för att fenomen som objektivitet, saklighet och framförallt oberoende ska ses som centrala värden av fundamental betydelse för ideella organisationer (Keohane, 2002; Marschall, 2002). I denna text använder jag fortsättningsvis oberoende som ett samlande begrepp för dessa fenomen. Även forskare betonar oberoendets relevans och har följaktligen studerat olika former av organisatoriska strategier för att främja oberoende i ideella organisationer (till exempel Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander, Quelch & Simonin, 2007; Lie & Baines, 2007; Ostrander, 2007; Khieng & Dahles, 2015; Khieng & Dahles, 2015). Det hävdas till och med att oberoende tillhör ideella organisationers ”most outstanding virtue” (Keohane, 2002, s. 478).

Trots allmänna föreställningar om värdet av och relationen mellan oberoende och ideella organisationer visar forskningen också att detta värde ifrågasätts i en tilltagande grad (Gjems-Onstad, 1990; Fuertes-Fuertes & Maset-Llaudes, 2007; Ljubavnik & Crotty, 2014; Onyx, Armitage, Dalton, Melville, Casey & Banks, 2010). I exempelvis fallet med CAN kan det finnas en spänning mellan att vara helt oberoende när det gäller upplysning om alkohol och narkotika å ena sidan och å andra sidan att majoriteten av organisationens medlemmar tillhör den svenska nykterhetsrörelsen som driver frågor om nykterhet och därmed inte kan anses neutrala i dessa frågor.

Genom en kritisk analys av den tidigare forskningen om relationen mellan ideella organisationer och oberoende kan ett antal brister identifieras. Även om många publikationer fokuserar på relationen mellan oberoende och ideella organisationer, är det endast en handfull av dem som försöker närma sig oberoende som ett analytiskt begrepp (Pewitt, Rodekamp & Steffek 2010; Onyx, Dalton, Melville, Casey & Banks, 2008; Onyx et al., 2010; Ostrander, 2007). Vidare tenderar forskningen att fokusera på en eller högst två strategier åt taget för att främja oberoende (Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander et al., 2007; Lie & Baines, 2007; Ostrander, 2007; Khieng & Dahles, 2015) samt att uppmärksamma framförallt strategier som rör ekonomi och relationen till statliga organisationer (Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander et al., 2007). Den här studien söker att bidra till den tidigare forskningen genom att närma sig oberoende som ett analytiskt begrepp samt studera vilka strategier i allmänhet och i synnerhet vetenskapliga sådana som ideella organisationer tar till för att framstå som oberoende.

Utifrån studiens teoretiska perspektiv är alla organisationer inbäddade i en institutionell omgivning och därför också beroende av densamma (Meyer & Rowan, 1977; DiMaggio & Powell, 1991). Samtidigt måste många moderna, och framförallt ideella, organisationer visa upp en bild av oberoende för att framstå som legitima aktörer (Keohane, 2002; Marschall, 2002). Den centrala frågan är därmed inte huruvida och hur organisationer kan bli oberoende, utan snarare vilka strategier organisationer använder för att framstå som oberoende. Studien avgränsas empiriskt till en fallstudie av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) som ett exempel på en ideell organisation, och hur organisationen använder strategier relaterade till vetenskap i strukturer, processer och ideologier som ett instrument för att framstå som oberoende. Med vetenskap menas i detta sammanhang i första hand organiserad, referent-granskad och publicerad kunskap som är systematiskt och metodiskt inhämtad.¹ Tidigare forskning har också visat att vetenskap kan vara en strategi bland andra för att organisationer ska framstå som oberoende och legitima (se exempelvis Meyer & Jepperson, 2000; Meyer, 2010; Bromley & Meyer, 2015). Studien intresserar sig också för hur ideella organisationer använder vetenskapliga attribut, som exempelvis i titlar, beskrivningar av personalens utbildning och förekomsten av forskare.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna studie är att analysera hur ideella organisationer använder vetenskap för att framstå som oberoende. Studien avgränsas till en fallstudie av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) och hur organisationen använder vetenskap i strukturer, processer och ideologier under perioden 1902-2015. Syftet operationaliseras med hjälp av tre forskningsfrågor:

- Hur organiseras CAN för att framstå som oberoende?
- Vilken roll spelar vetenskap i att framstå som oberoende?
- För vem och varför är det viktigt att CAN framstår som oberoende?

De två första frågorna besvaras i redovisningen av de empiriska resultaten och den tredje forskningsfrågan besvaras i analysen och diskussionen av de empiriska resultaten. Rapporten tar avstamp i ett nyinstitutionellt perspektiv på organisationer och oberoende, vilket betyder att organisationer och beroende ses som empiriska fenomen vilka är resultatet av pågående institutionaliseringsprocesser (Berger & Luckmann, 1966; Meyer & Rowan, 1977; Brunsson & Sahlin-Andersson, 2000; Meyer & Jepperson, 2000; Meyer, 2010; Bromley & Meyer, 2015). Utifrån ett sådant perspektiv kan en organisation inte vara oberoende eftersom alla organisationer är inbäddade i en institutionell omvärld och beroendet är därmed en inneboende egenskap hos alla organisationer (Meyer & Rowan, 1977; DiMaggio & Powell, 1991). Vad som framstår som oberoende är i och med det resultatet av anpassningar till institutionella normer, värderingar och processer. Det betyder också att ideella organisationer ägnar tid och resurser åt att framstå som oberoende (Dobkin Hall, 1987) till exempel genom att använda sig av instrument som uppfattas som oberoende av andra.

---

¹ Utöver att definiera vetenskap som organiserad, referent-granskad och publicerad, närmar sig den här studien också vetenskap som en organisatorisk institution, det vill säga att vetenskap utgör en föreställning, norm och en social konstruktion som i det vidare samhället påverkar organisationer och kan behöva infogas i organiseringen av strukturer, processer och ideologier.

1.2 En översikt av tidigare forskning om organisatoriskt oberoende

En litteratursökning efter tidigare forskning om oberoende och ideella organisationer resulterar i ett stort antal publikationer, vilka tillämpar begreppet oberoende på delvis olika vis samt som fokuserar på allt från individers oberoende till staters självständighet (se t.ex. Handy, Ranade & Kassam, 2007; Epperly & Lee 2015). Oberoende som fenomen verkar med andra ord vara ett ämne som tidigare forskning i hög grad uppmärksammar. När genomgången reduceras till texter som främst berör organisatoriska strategier för oberoende framträder ett antal resultat. Ett av dem är att beslutsfattare, praktiker och forskare verkar anse att oberoende är organisatorisk egenskap av grundläggande betydelse för ideella organisationer (Dobkin Hall, 1987; Keohane, 2002; Marschall, 2002; Independent Sector, 2005). Till exempel sägs att oberoende från affärsintressen och statligt inflytande förlämnar ideella organisationer med högt anseende, komparativa fördelar och att de framstår som moraliska och professionella auktoriteter (Marschall, 2002). Det hävdas till och med att oberoende är en av ideella organisationers "most outstanding virtue[s]" (Keohane, 2002, s. 478).

Trots allmänna föreställningar om värdet av och relationen mellan oberoende och ideella organisationer visar forskningen att detta värdes existens också är hotat (Gjems-Onstad, 1990; Fuertes-Fuertes & Maset-Llaudes, 2007; Ljubavnik & Crotty, 2014; Onyx, Armitage, Dalton, Melville, Casey & Banks, 2010). Till exempel kan återkommande konflikter mellan oberoende och beroende i ideella organisationer identifieras (Fuertes-Fuertes & Maset-Llaudes, 2007; Onyx et al, 2010), liksom utvecklingen mot ett ökat beroende i civilsamhället i länder som Norge, Ryssland och Spanien (Gjems-Onstad, 1990, Fuertes-Fuertes & Maset-Llaudes, 2007; Ljubavnik & Crotty, 2014). Några av de hot mot oberoendet som nämns i denna forskning inkluderar ekonomiska relationer till offentliga och privata organisationer, att ideella organisationer alltmer efterliknar offentliga och privata organisationer samt att ideella organisationer blir alltmer leverantörer av tjänster samtidigt som de arbetar allt mindre med påverkan och att ge röst åt marginaliserade grupper i samhället. Ideella organisationer verkar med andra ord samtidigt främja sitt oberoende och bekämpa tendenser till beroende (Dobkin Hall, 1987; Independent Sector, 2005).

En kritisk genomgång av tidigare forskning inom området avslöjar dock ett antal brister. Även om många publikationer fokuserar på relationen mellan oberoende och ideella organisationer är det för det första endast några av texterna som behandlar oberoende som ett analytiskt koncept. Exempel på det senare inkluderar explicita definitioner som "a condition that allows CSOs to be accountable above all to its societal constituency" (Pewitt, Rodekamp & Steffek 2010, s. 241), implicita definitioner som uppstår genom att närliggande begrepp definieras, som till exempel tredje sektorn, ideell verksamhet eller påverkansarbete (Onyx, Dalton, Melville, Casey & Banks, 2008; Onyx et al, 2010) eller genom att ideella organisationer förespråkas bli mer oberoende (Ostrander, 2007). De flesta publikationer verkar dock ta begreppet oberoende för givet - trots dess påstådda betydelse för ideella organisationer - med tanke på att det saknas definitioner och mer utvecklade resonemang.

En annan brist är den något ensidiga karaktären som kännetecknar delar av den tidigare forskningen om oberoende. Med ensidig menas här att litteraturen tenderar till att fokusera på en eller högst två strategier åt taget för att främja oberoende. Till exempel studerar forskare hur egenintjänade pengar främjar oberoende (Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander et al., 2007; Lie & Baines, 2007; Ostrander, 2007; Khieng & Dahles, 2015) eller analyserar relationen mellan storleken på styrelsen och grader av oberoende (de Andrés-Alonso, Azofra-Palenzuela, & Romero-Merino, 2009). Dessa organisatoriska strategier är dock sällan

studerade inom en och samma studie eller i relation till andra organisatoriska strategier. En relaterad brist är avsaknaden av mer systematiska och omfattande analytiska ramverk för att studera och analysera strategier för oberoende (Hwang & Powell, 2009).

Ytterligare en kategori av brister rör det faktum att endast vissa typer av strategier verkar dominera forskningen på bekostnad av andra. Exempel på mer uppmärksammade kategorier av strategier inkluderar ekonomiska strategier och de som rör relationen mellan stat och civilsamhälle (Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander et al., 2007). Till exempel har forskning om strategiska sätt att hantera beroende framförallt identifierat ekonomiska sådana (Taylor, 2006; Ostrander, 2007; Ljubownikow & Crotty, 2014; Khieng & Dahles, 2015), som att använda sig av underleverantörer, diversifiering, kommersialisering, specialisering och kompromisser (Mitchell, 2012) samt ytterligare investeringar i insamling, marknadsföring och inkomstgenererande partnerskap (Lie & Baines, 2007). Det verkar vidare vara så att uppmärksammandet av framförallt ekonomiska strategier förutsätter att ideella organisationer är oberoende från statligt inflytande och politik (se till exempel Marschall, 2002; Fuertes-Fuertes & Maset-Llaudes, 2007).

Det dock ska nämnas här att det förstås existerar forskning som uppmärksammar andra strategier, som till exempel att hålla staten på en armslängds avstånd (Onyx et al., 2010) eller att samarbeta med andra ideella organisationer (Litwak & Hylton, 1962; McCann & Gray, 1986). Ytterligare en kategori av icke-ekonomiska strategier kan relateras till ideella organisationers egenskaper, som till exempel förekomsten av externa representanter och till medlemmar och supporters demografiska faktorer (O'Regan & Oster, 2005; Piewitt et al., 2010).

Mot bakgrund av tidigare forskning om ideella organisationer och oberoende samt de brister som lyfts fram ovan söker den här studien att bidra till den tidigare forskningen genom att närma sig oberoende som ett analytiskt begrepp, studera vilka strategier som ideella organisationer tar till för att framstå som oberoende samt analysera vilken roll vetenskap har i dessa strategier. Motiv till detta bidrag och avgränsning härstammar ur antaganden inom litteraturen om att oberoende är ett fundamentalt värde för ideella organisationer, att tidigare studier främst har undersökt hur ideella organisationer kan bli snarare än framstå som oberoende samt det begränsade antalet studier om vetenskapens roll för att ideella organisationer kan framstå som oberoende.

1.3 Empiriskt material och metod

Studien avgränsas empiriskt till en fallstudie av CAN som ett exempel på en ideell organisation, och hur organisationen använder vetenskap i strukturer, processer och ideologier som ett instrument för att framstå som oberoende (Yin, 2013).

Enligt CAN:s egen hemsida har organisationen till uppgift att sprida information om alkohol och andra droger. Detta åstadkommer organisationen bland annat genom att publicera rapporter och undersökningar. Exempel på rapporter och undersökningar inkluderar den årliga "Skolelevers drogvanor", "Monitormätningarna" som årligen följer anskaffning och konsumtion av alkohol och tobak i Sverige, "Drogutvecklingen i Sverige" samt internationella undersökningar som ESPAD och RAHRA. CAN organiserar också webbplatser för olika målgrupper (exempelvis drugsmart.com), ger regelbundet ut tidskriften Alkohol & Narkotika samt anordnar kurser, utbildningar och konferenser. Utöver detta har CAN ett bibliotek som grundades 1906, är specialiserat på alkohol och narkotika samt är öppet för allmänheten.

Organisationen grundades 1901 med uppgiften att samla på sig upplysningsmaterial, som skulle lånas ut eller säljas till skolor, enligt uppgift i ”en snygg trälåda, lätt att bära i handen”, samt att utbilda föreläsare. Idag är CAN en ideell förening med 47 medlemsorganisationer. För att beviljas medlemskap i CAN krävs enligt stadgarna att den sökande organisationen har en demokratisk struktur, är riksomfattande och bedriver regional och/eller lokal verksamhet. Exempel på medlemsorganisationer inkluderar organisationer från den svenska nykterhetsrörelsen, som IOGT-NTO, Junis och MHF; men även andra organisationer med ett intresse i frågor om alkohol och narkotika, som till exempel ABF, Bilda, Cancerfonden, RFSL, Riksförbundet Hem och Skola, Svenska narkotikapolisföreningen, Sveriges Kommuner och Landsting och TCO. Organisationens högsta beslutande organ är ombudsförsamlingen. Varje medlemsorganisation utser ombud till församlingen. Församlingen i sin tur utser minst åtta ledamöter till organisationens styrelse. Utöver dessa ledamöter utser regeringen en ledamot samt ordförande, forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) utser två ledamöter och Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen utser vardera en ledamot. När det gäller ekonomin finansieras CAN främst av statsbidrag och projektintäkter. En liten del av finansieringen utgörs av forskningsbidrag och medlemsavgifter. Enligt uppgift på hemsidan tar organisationen inte ställning i alkohol- och narkotikapolitiska frågor.

Det empiriska materialet till studien utgörs främst av en totalundersökning av CAN:s stadgar och årsredovisningar (1902-2014). Stadgar och årsredovisningarna har scannats, omvandlats till text och sedan analyserats med hjälp av sökord kopplade till studiens fokus, exempelvis saklig, vetenskap, forskning, neutral och objektiv. Utöver analys av stadgar och årsredovisningar har sex intervjuer genomförts under 2015 med representanter för organisationen, dess styrelse och dess medlemsorganisationer. Urvalet av intervjupersoner har styrts av ambitionen att intervjua idag aktiva personer med insikt i organisationens arbete och verksamhet. Sammantaget har en person från styrelsen, fyra personer från organisationen och en person från en medlemsorganisation intervjuats. Alla intervjuerna genomfördes i fysiska möten, utgick ifrån en intervjuguide, spelades in elektroniskt och har transkriberats i sin helhet. Fyra övergripande teman formulerades i intervjuguiden och användes i varje intervju: organisationen och dess verksamhet, saklighet som begrepp, hur CAN främjar sin saklighet och vetenskapens roll i detta. Utöver stadgar, årsredovisningar och intervjuer använder studien också tre texter historiska översikter om CAN, författade av forskaren Åke Elmér och utgivna av CAN, som empiriskt underlag. De empiriska resultaten har analyserats kvalitativt utifrån forskningsfrågorna med hjälp av den tidigare forskningen samt nyinstitutionell teori (Ezzy, 2013; Brunsson, 1989/2002/2006).

Ett antal avgränsningar omgärdar studien. Utöver de begränsningar som följer av urvalet av empiriskt material har studien exempelvis inte undersökt om fallstudieorganisationen är oberoende eller uppfattas som oberoende. Vidare har studien i hög grad avgränsats till vetenskapens roll i att organisationen framstår som oberoende. Det ska också understrykas att denna studie inte har sökt att identifiera och analysera huruvida och i vilken grad CAN använder sig av vetenskapliga metoder i sin verksamhet eller i sina undersökningar. Detta kan kontrasteras mot de två tidigare studierna inom ramen för detta projekt, vilka undersöker hur ideella organisationer som Ungdomens nykterhetsförbund och Sprit och vinleverantörsföreningen använder vetenskap för att påverka ungdomars attityder till alkohol (Segnestam Larsson, 2015b) respektive hur IOGT-NTO använder vetenskap i organisationens politiska program mellan 1989 och 2015 (Segnestam Larsson, 2016). I dessa arbeten har

specifika texter utgjort det främsta empiriska materialet och analysen har exempelvis fokuserat på de vetenskapliga metoderna och akribin i dessa texter.

De etiska aspekter som har beaktats i studien omfattar Vetenskapsrådets krav för samhällsvetenskapliga studier med relevans för denna studie (Vetenskapsrådet, 2011). De personer som har intervjuats har i förväg informerat om studiens syfte, hur intervjuerna ska användas, att deras medverkan inte skulle vara anonym samt att deras medverkan var frivillig och kunde avbrytas när de ville. Syftet med att inte anonymisera intervjuerna var att respondenterna skulle medverka som officiella representanter för sina organisationer. De intervjuade har också informerats om att de intervjuer som görs i samband med denna studie endast kommer att användas inom ramen för detta forskningsprojekt. Innan publicering av studien har de intervjuade getts möjlighet att läsa igenom och godkänna sina egna citat. Ingen av de intervjuade har valt att avbryta sin medverkan.

1.4 Ett nyinstitutionellt perspektiv på organisatoriskt oberoende

Utifrån ett nyinstitutionellt perspektiv är alla organisationer inbäddade i sin institutionella omgivning och därför också beroende av sin omgivning (Meyer & Rowan, 1977; DiMaggio & Powell, 1991). Till detta kommer att organisationer sällan kan vara oberoende av finansiering eller stöd för sina aktiviteter. Resultatet är något av en paradox: för att vara legitima och därigenom uppfattas som auktoriteter inom sina områden måste många moderna, och framförallt ideella, organisationer visa upp en bild av oberoende (Keohane, 2002; Marschall, 2002). Samtidigt som organisationerna vill utöva inflytande och behöver finansiering, vilket oftast leder till beroende av andra. Detta betyder i förlängningen att ideella organisationer måste hantera denna motsägelsefulla situation. Den centrala frågan blir därmed inte hur organisationer kan bli oberoende, eftersom absolut oberoende är omöjligt enligt detta perspektiv, utan snarare vilka strategier organisationer använder för att framstå som oberoende.

I denna rapport används ett nyinstitutionellt perspektiv för att analysera hur ideella organisationer framställer sig som oberoende (Berger & Luckmann, 1966; Meyer & Rowan, 1977; Meyer & Scott, 1983; DiMaggio & Powell, 1991; Scott, 1995; Brunsson & Sahlin-Andersson, 2000; Meyer & Jepperson, 2000; Meyer, 2010; Bromley & Meyer, 2015). I den allmänna organisationslitteraturen studeras ofta organisationers strukturer, processer och ideologier utifrån en idé om att dessa bidrar till att främja kollektivt handlande och produkter i organisationer (jämför med Brunsson, 1989/2002/2006). En organisation kan med andra ord nå sina mål med hjälp av "rätt" valda strukturer, processer och ideologier och som samtidigt möjliggör att organisationen kan använda sina resurser effektivt. Enligt det nyinstitutionella perspektivet på organisationer är dock inte valet av strukturer, processer och ideologier endast baserade på rationella val, utan också en följd av att organisationen anpassar sig till ideal och normer i den institutionella omgivningen (Brunsson, 1989/2002/2006). Med andra ord är det lika viktigt att strukturer, processer och ideologier bidrar till organisationens legitimitet. En viktig uppgift för en organisations ledning är därmed att kommunicera att organisationen har "rätt" strukturer, processer och ideologier och att dessa representerar moderna ideal och normer.

Till exempel kan en organisation struktureras i enlighet med vad som i allmänhet uppfattas som oberoende och därmed också uppfattas som både oberoende och legitim. Omvänt kan strukturer som inte följer rådande normer om organisationsstrukturer leda till att en organisation tappar sitt stöd från den institutionella omgivningen. För en svensk ideell organisation kan det exempelvis handla om att anamma folkrörelseidealets strukturer, med

medlemmar, frivilliga, representativ demokrati och förekomsten av ideologier. På samma sätt finns det också normer och ideal för vilka processer som en organisation ska använda sig av för att uppfattas som legitim. När det gäller svenska ideella organisationer kan det handla om demokratiska processer eller om att inkludera medlemmar och brukare i olika aktiviteter. Slutligen finns det också föreställningar om vilka ideologier i form av exempelvis mål som en organisation bör ansluta sig till eller egenskaper en organisation bör ha. Det kan handla om folkbildningens ideologi om "fri och frivillig" bildning eller nykterhetsrörelsens vision om ett demokratiskt och solidariskt samhälle fritt från alkohol. Organisationer kan hävda att de strävar efter att uppnå en mängd olika mål, som till exempel att de vill vara effektiva, medlemsanpassade eller att organisationen är en professionell och oberoende organisation som finns till för det allmännas bästa.

Fallstudiens empiriska redovisning organiseras utefter de tre delarna om struktur, process och ideologi. Till skillnad från den allmänna organisationslitteraturen, som menar på att beslut om strukturer, processer och ideologier bör ses som instrument för kollektiv handling, menar det nyinstitutionella perspektivet att beslut om dessa tre dimensioner också kan användas för att visa att organisationer följer relevanta normer och ideal om exempelvis den goda organisationen, eller som i fallet med ideella organisationer: den oberoende organisationen.

2. Empiri: Ideologier, strukturer och processer för oberoende

Utifrån en fallstudie av hur Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) använder vetenskap i strukturer, processer och ideologier under perioden 1902-2014 redovisas i denna del empiriska resultat utifrån studiens två första forskningsfrågor. Redovisningen delas upp i empiri som berör ideologier, strukturer och processer för oberoende utifrån det nyinstitutionella ramverket som presenterades i rapportens första kapitel.

2.1 Ideologier för oberoende

Med vilka ideologier främjar CAN bilden av att organisationen är oberoende? Enligt organisationslitteraturen är en viktig uppgift för organisationers ledningar att kommunicera att organisationen har ideologier som bidrar till organisationens verksamhet och legitimitet (Brunsson, 1989/2002/2006). Exempelvis kan organisationer hävda att de vill vara effektiva, medlemsanpassade eller att organisationen är oberoende. I CAN:s fall verkar ideologier för oberoende handla om att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap, att inte framhärda en absolutistisk hållning i nykterhetsfrågan samt att bedriva och främja saklig information.

Att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap

En dimension av CAN:s ideologi är uttalanden om att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap, om att vara neutral samt om att inte driva politisk eller religiös propaganda. I stadgar och årsredovisningarna från början av CAN:s existens, det vill säga från 1901 fram till ungefär mitten av 1920-talet, formulerades organisationens syfte initialt i portalparagrafen som att ”uteslutande att verka för nykterhetsundervisningen bland ungdomen” med hjälp av att anskaffa och tillhandahålla lämpligt material samt att utbilda och förmedla föreläsare (CFN, 1903: 38). Det var också viktigt att organisationen inte skulle uppträda till förmån för något särskilt sällskap när dess representanter verkade för nykterhetsundervisningen bland ungdomen. I paragraf två, som handlade om föreläsarna, gick det exempelvis att läsa:

Föreläsare: förbundets föreläsare skola besöka ej blott nykterhetsföreningar bland ungdom, utan äfven folkskolor och andra undervisningsanstalter, men då förbundet vill i lika mån gagna all nykterhetsverksamhet, äga dessa föreläsare icke rätt att organisera särskilda föreningar eller eljest uppträda till förmån för något särskildt sällskap. (CFN, 1903: 38)

Föreläsarna skulle med andra ord besöka även andra undervisningsanstalter, icke organisera särskilda föreningar i samband med undervisningen eller uppträda till förmån för något särskilt sällskap. Stadgarna i redovisningen för organisationens nästa period (1903-1906) var oförändrade och formuleringarna därför identiska. Till stadgarna bifogades dock en intressant ”[i]nstruktion för Centralförbundets instruktörer” (CFN, 1906: 27). Återigen borde organisationens ”tjänstemän icke taga parti eller agitera för anslutning till något visst nykterhetssällskap”. Till denna princip lades också till att “[i]nstruktörerna vare förbjudet att under utöfvandet af sin verksamhet för Centralförbundet drifva religiös eller politisk propaganda” (CFN, 1906: 27). Förutom att uppträda utan förmån för något särskilt sällskap var det med andra ord också förbjudet för föreläsarna att framföra religiösa och politiska idéer.

Vid årsmötet sommaren 1921 reviderades stadgarna. Organisationens portalparagraf var numer “att befrämja upplysningsarbetet i nykterhetsfrågan” och det till en bredare allmänhet än enbart till ungdomar (CFN, 1921: 16). I portalparagrafen inkluderades även att föreläsarna

skulle undervisa om “därmed sammanhängande etiska-, socialekonomiska- och hygieniska spörsmål” (CFN, 1921: 16). I paragraf fem behandlades kraven på organisationens ledning.

Då förbundet vill uppträda fullt neutralt med hänsyn till de i förbundet representerade organisationerna, så äga de i förbundet fast anställda icke att för någon av dessa organisationer samtidigt innehava tjänst eller utföra uppdrag, som icke äro förenliga med en sådan fullt opartisk ställning. (CFN, 1921: 19)

Med andra ord hade kravet om att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap över tid utvidgats till hela organisationen och dess anställda samt formulerades i termer av neutralitet och opartiskhet snarare än att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap. Det senare kan, enligt tolkningar av kommande årsredovisningar, ha haft att göra med krav från kommande års statliga finansiering av föreläsningsverksamheten, vilken inleddes år 1905 med summan 4 000 kronor (exempelvis CFN, 1927; Elmér, 1961).

Utsagor om organisationens neutralitet återkommer i det empiriska materialet, exempelvis i samband med att organisationens stadgar ändrades år 1954. ”CFN är i sin verksamhet neutralt i religiösa och politiska - jämväl nykterhetspolitiska – stridsfrågor” (CFN, 1955: 6). Även idag är dessa principer betydelsefulla enligt organisationens representanter och anställda. Enligt exempelvis Britta Grönlund, nuvarande chefssekreterare, ska CAN undvika att ta ställning eller ha politiska uppfattningar.

Vi ska inte ta politisk ställning, utan vi ska vara neutrala. Vi ska bara ge fakta, inte säga att det är dåligt eller bra. [...] Vi är neutrala och ska inte lägga oss i politiskt. Vi har inga eller ska inte ha några uppfattningar. (Intervju med Grönlund, chefssekreterare)

Ulf Guttormsson, nuvarande chef för avdelningen för analys och metod på CAN, anger också att den partipolitiska neutraliteten är viktig för organisationen. ”Idén är fortfarande samla in så objektiv kunskap som möjligt, och föra vidare den. Sen får [medlemsorganisationerna] bedriva sina politiska kampanjer. Det ska vi försöka undvika, att göra politik av de fakta vi sammanställer” (Intervju med Guttormsson, chef analys och metod).

Organisationen för inte enbart fram dessa principer i stadgar, årsredovisningar och utsagor, utan lär även ha följt dessa vid val av föreläsare, talare och lektionshållare, enligt årsredovisningar från organisationens tidiga period. I exempelvis årsredovisningen från perioden 1907-1908 listade organisationen alla föreläsarna (med namn, titel och bostadsort) som medverkat i föregående period samt kommenterade att:

Av ovanstående förteckning framgår, att förbundet vid val av föreläsare, talare och lektionshållare uteslutande tagit hänsyn till vederbörandes sakkunskap och intresse för saken, med bortseende från deras åsikter i andra stycken. Detta står också i full överensstämmelse med statens bestämmelser om neutralitet i politiskt och religiöst avseende. (CFN, 1908: 10)

Val av föreläsare hade enligt uppgift enbart tagit hänsyn till föreläsarnas sakkunskap och intresse för saken. Organisationen lade sedan till att val av föreläsare även stod i överensstämmelse med statens bestämmelser. Liknande formuleringar går att finna i kommande års redovisningar, till exempel i den från påföljande år: ”I enlighet med statens bestämmelser har Centralförbundet vid kurserna liksom i övrigt avhållit sig ifrån all politisk eller religiös propaganda” (CFN, 1909: 11).

Dock var organisationen just det året osäker på huruvida principen hade följts i alla sammanhang, och i redovisningen lades följaktligen en mening till: "Och så vitt styrelsen har sig bekant har ingen av förbundets föreläsare avvikit ifrån denna neutralitet" (CFN, 1909: 11). I en årsredovisning ett antal år senare diskuterades också ett fall när avsteg från principen hade förekommit och organisationen tvingats till att göra en formell anmärkning: "Endast i ett enda fall har föreläsningsbyrån sett sig nödsakad göra en erinran till rekvirent, som ej tillräckligt övervakat upprätthållandet av partipolitisk neutralitet i samband med statsunderstödd föreläsning" (CFN, 1927: 11). I denna mening framkommer att det endast rör sig om ett av många fall samt att det är statligt finansierad föreläsningsverksamhet som kräver partipolitisk neutralitet.

Varför var det viktigt för organisationen i dess begynnelse att föreläsare och anställda var neutrala samt politiskt och religiöst obundna? Förutom eventuella krav från den statliga finansierarens sida (CFN, 1927), kan en av anledningarna till att organisationen skulle undvika att uppträda till förmån för andra ha varit för att det skulle ha underlättat att få tillträde till skolorna. Denna anledning framkommer inte i organisationens årsredovisningar, utan diskuteras framförallt av författaren till en rapport framtagen i anslutning till CAN:s 60-årsfirande.

Man räknade tydligen med att det skulle bli lättare att få tillträde till skolorna, om talarna var utsända av en specialbyrå än om de kom i någon nykterhetsorganisationens namn. Det ansågs nämligen viktigt att talarna inte misstänktes för att vilja värva medlemmar till sin organisation, vilket på den tiden av flera ansågs mera olämpligt än nu. (Elmér, 1961: 13)

Författaren menade att det skulle bli enklare att bedriva nykterhetsundervisning om talarna var utsända av en specialbyrå samt att detta ansågs som mer olämpligt tidigare. CAN återger detta argument i sin egen historieskrivning av organisationen på sin hemsida med tillägget att "hela verksamhetens syfte var att bereda marken för en större anslutning till nykterhetsrörelsen". I en rapport om nykterhetsrörelsens nutida försök till att sprida information om alkohol och droger i skolor framkommer dock att det fortfarande är aktuellt att undvika alltför tydliga kopplingar till nykterhetsrörelsen och dess ideologi (Segnestam Larsson, 2015b).

Att inte framstå som absolutistiskt

En annan dimension av CAN:s ideologi var försök till att undvika att framhärda en absolutistisk hållning i alkoholfrågan. Med absolutistisk menas i dessa sammanhang strävan efter totalförbud av alkoholförsäljning och -konsumtion. Denna dimension av CAN:s ideologi diskuterades framförallt av författaren till en rapport framtagen i anslutning till CAN:s 60-årsfirande. Av diskussionen framkommer att CAN under perioder har förknippats med nykterhetsrörelsen och att organisationen som en konsekvens har misstänkliggjorts, haft svårare att få tillgång till statlig finansiering samt att dess oberoende har ifrågasatts.

Redan efter ett par år begagnade politiska förbindelser för att utverka statsbidrag åt förbundet. Detta var ingen lätt uppgift. Visserligen hade riksdagen sedan länge anslagit medel till nykterhetsupplysning, men dessa hade antingen gått till skriftspridningen genom en av Kungl- Maj:t utsedd kommission eller lämnats till Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran (Svenska nykterhetssällskapet). Detta var inte absolutistiskt och ansågs därför mera "objektivt" än de egentliga nykterhetsorganisationerna, vilka vid denna tid ännu inte hade fått några statsanslag. (Elmér, 1961: 21)

Enligt författaren till rapporten kunde det inte komma ifråga på den tiden att staten skulle understödja propaganda för helnykterhet. Kungens instruktioner för statligt stöd lär ha varit att ”nykterhetsundervisning skall vara saklig, vederhäftig och objektiv. Den skall vara neutral i religiöst, politiskt och sålunda även i nykterhetspolitiskt hänseende” (Återgivande av Kungl. Maj:ts cirkulär den 24/9 1928 i Elmer, 1961: 91). Frågan diskuterades även i riksdagen och en ledamot från första kammaren lär ha sagt att ”[a]vsikten är att utbyta den mera så att säga agitatoriska nykterhetsverksamheten mot en som skulle bygga på er sakliga och fullt hygieniska vetenskapliga synpunkter” (återgivet i Elmér, 1961: 30). Anslag till nykterhetsundervisning hade därför endast lämnats till exempel till en av kungen utsedd kommission eller till Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran. Den senare organisationen framförde inte en absolutistisk hållning i nykterhetsfrågan och ansågs därför mer objektiv, enligt författaren till rapporten. Med andra ord var det tidigt viktigt för CAN att framhålla en ideologi för verksamheten som betonade organisationens oberoende, inte minst i relation till nykterhetsrörelsen och dess absolutistiska ideologi, om organisationens skulle komma i fråga för statliga anslag.

Trots att det tidigt framstod som betydelsefullt för CAN att markera en distans till nykterhetsrörelsen och dess ideologier hade organisationen kritiserats för alltför tydliga kopplingar till nykterhetsrörelsen. Under 1920- och 30-talen hävdade externa aktörer, exempelvis Skolöverstyrelsen, att organisationens ”föreläsungsverksamhet utnyttjades för agitation för nykterhetsrörelsen” (Elmér, 1961: 74). Ett annat exempel var när en handbok i alkoholfrågan producerades. ”CFN tycks ha hållits helt utanför, tydligen i avsikt att öka handbokens prestige. Den skulle komma från Skolöverstyrelsen och inte ha någon bismak av propaganda från nykterhetsrörelsen” (Elmér, 1961: 31). Under 1960-talet kritiserades organisationen återigen för alltför starka kopplingar till nykterhetsrörelsen.

Att bedriva och främja saklig information

En tredje dimension av CAN:s ideologi är att bedriva och främja saklig information. CAN:s nuvarande ändamålsparagraf fastställdes vid ett ombudsmöte 1978 och förändrades senast vid årsmötet i maj 2013. Enligt paragrafen framkommer att CAN ska följa konsumtionsutvecklingen samt bedriva och främja saklig information.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) har till uppgift att följa konsumtionsutvecklingen, bedriva och främja saklig information om verkningar på individ och samhälle av alkohol- och narkotikabruk liksom om metoder för att förebygga alkoholskador och icke-medicinskt bruk av narkotika. (CAN, 2013: 1)

Det är dock långtifrån bara stadgarna som betonar vikten av att bedriva och främja saklig information. I intervjuer med representanter för CAN och dess medlemsorganisationer betonar de intervjuade betydelsen av saklighet (exempelvis intervjuer med Haraké, kanslichef KSAN, Heine, vice ordförande, Leifman, direktör, Raninen, chef media och kommunikation). Enligt exempelvis Ulf Guttormsson, chef för avdelningen för analys och metod: ”CAN:s catch phrase, enligt mig i alla fall, det är samla in, bearbeta, sprida saklig information om alkohol och andra droger”. I intervjuerna definieras sakligheten som rapporter baserade på undersökningar, känslobefriade framställningar (intervju med Raninen, chef media och kommunikation), utan värderingar och politiska budskap (intervjuer med Guttormsson, chef analys och metod, Leifman, direktör och Leifman, direktör, Raninen, chef media och kommunikation), vedertagna och transparenta metoder och verksamheter (intervjuer med Haraké, kanslichef KSAN och Leifman, direktör) samt objektiva och vederhäftiga tolkningar av data (intervju med Leifman, direktör).

Saklighetens ursprung inom CAN går att spåra långt tillbaka i organisationens historia. I exempelvis årsredovisningen från 1907-1908 framkommer att val av föreläsare ”uteslutande tagit hänsyn till vederbörandes sakkunskap och intresse för saken” (CFN, 1908: 10). En trolig anledning till att sakligheten betonades var krav från statliga och andra finansiärer. Exempelvis lär kungens instruktioner för statligt stöd ha varit att ”nykterhetsundervisning skall vara saklig, vederhäftig och objektiv” (Återgivande av Kungl. Maj:ts cirkulär den 24/9 1928 i Elmer, 1961: 91).

Första gången den exakta termen saklig förekommer i det empiriska materialet är i årsredovisningen för år 1925 (CFN, 1926). I samband med avrapportering av en av organisationens kurser återges anförandet av undervisningsrådet Sven Nylund som på kungliga Skolöverstyrelsens uppdrag öppnade kursen. I redovisningen kommenterades att anförandet ”lämnade en utmärkt sammanfattning av de principer och riktlinjer, som ligga till grund för Centralförbundets upplysningsarbete i alkoholfrågan” (CFN, 1926: 4). I en passage av anförandet diskuterades kraven på nykterhetsundervisningen:

Det har betonats, och det med rätta, att upplysningsverksamheten i nykterhetsfrågan skall vara objektiv. Det betyder väl närmast att den skall vara saklig, sålunda icke röra sig med annat än vad man brukar kalla fakta, d. v. s. av vetenskapen och erfarenheten bestyrkt sanning. Men därmed följer icke att vår ställning till alkoholspörsmålet skall vara neutral. Objektivitet och neutralitet äro icke samma sak, allra minst när det gäller stora sociala välfärdsfrågor, vilkas genomförande icke kunna ske utan strid. (CFN, 1926: 5-6)

Utdraget ur anförandet betonar vikten av att CAN:s nykterhetsundervisning skulle präglas av objektivitet och saklighet, det vill säga att undervisningen och informationen skulle utmärkas av kalla fakta bekräftad av vetenskap och erfarenhet. Ett annat exempel på när saklighetens betydelse markerades kan hämtas från årsredovisningen från 1935-36. NTO:s riksstudieledare, Justus Elgeskog, uttalade sig vid årsmötet om nykterhetsundervisningen:

Den nykterhetsundervisning, som meddelas i skolorna, är fortfarande i hög grad bristfällig. [...] Detta medför, att stora grupper av vår s.k. bildade allmänhet, däri inberäknade lärare och lärarinnors, stå ganska främmande för såväl vetenskapens som erfarenhetens vittnesbörd angående alkoholen och dess verkningar. [...] Av denna anledning äro, synes det mig, de allmänna upplysningskurserna helt enkelt outhärliga, De äro en garanti för att en saklig och sansad nykterhetsundervisning regelbundet lämnas icke blott till de personer, som bevista kurserna, utan indirekt även till den större allmänheten, som genom utförliga referat i pressen får del av vad vid kursen förekommit. (CFN, 1936: 5-6)

I riksstudieledarens uttalande betonas inte bara att CAN:s nykterhetsundervisning skulle präglas av saklighet, utan även att denna saklighet hade betydelse för att den bildade allmänheten inte skulle stå främmande för vetenskapens och erfarenhetens vittnesbörd om alkoholen och dess verkningar. Sakligheten förekommer i flera fall i det empiriska materialet, exempelvis i samband med att karaktären på upplysningsmaterial i alkoholfrågan till olika pressorgan diskuterades (CFN, 1942), att organisationen skulle förhindra ”sakligt oriktig propaganda” samt att tilltänkta kampanjer bör lägga tonvikten på ”rent saklig upplysning” (CFN, 1954: 22-23).

Saklighet som en central dimension av CAN:s stadgar fastställdes första gången vid årsmötet 1954. Nya stadgar antogs av medlemsorganisationernas ombuds församling och fastställdes av kungen den 4 december 1954. Enligt årsredovisningen angav stadgarna att:

Centralförbundet för nykterhetsundervisning (CFN) har till uppgift att bedriva och främja saklig och objektiv undervisnings- och upplysningsverksamhet om alkoholens verkningar på individ och samhälle och om vägar och medel att förekomma och bekämpa alkoholskadorna. (CFN, 1955: 6)

Organisationens främsta uppgift var med andra ord att bedriva och främja saklig och objektiv undervisnings- och upplysningsverksamhet. Stadgarna för organisationen har reviderats ett antal gånger sedan 1954. Sakligheten som en central dimension har dock bibehållits. Ett exempel var när stadgarna ändrades vid årsmötet den 19 oktober 1977: ”Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) har till uppgift att bedriva och främja saklig upplysning om verkningar på individ och samhälle av alkohol- och narkotikabruk liksom om vägar och medel att förekomma och bekämpa alkoholskador och motverka icke- medicinskt bruk av narkotika” (CAN, 1978: 4). Ordalydelsen är marginellt förändrad i nuvarande stadgar, som redovisades i inledningen av detta avsnitt, och idag betonas att organisationen har till uppgift att ”bedriva och främja saklig information” (CAN, 2013: 1).

Det är dock långtifrån bara stadgarna som betonade och betonar vikten av saklighet. I det empiriska materialet återkommer utsagor om personer, strukturer, processer och ideologier som enligt uppgift präglades av saklighet. Exempelvis i samband med att CAN:s dåvarande direktör, Nils Sundberg, sedan tre årtionden skulle avgå formulerades ett personligt omdöme om direktören av den dåvarande ordföranden, Sven Elmgren:

Allt vad Nils Sundberg gör är präglad av hans egen personlighet. Allt läggs på fast saklig grund, allt övervägs och prövas, också uppslag som inte stämmer med hans egen uppfattning i utgångsläget. (CAN, 1972: 1)

I detta fall är det med andra ord en persons agerande som lades fast på saklig grund. Den påföljande direktörens gärning präglades även denna av att hon ”tillvunnit sig förtroende och uppskattning för kunnighet, saklighet och ett brinnande intresse för den uppgift, som hon har tagit på sig” (CAN, 1982: 5). Även samarbeten med andra organisationer, som till exempel Hem och skola samt ungdomsorganisationer, skulle motarbeta villfarelser och sprida saklig information, exempelvis om haschrökandets faror, i sig självt och som inkörsport till heroin (CAN, 1982: 4).

I olika former av återberättande av CAN:s historia appliceras även saklighet som ett samlande begrepp. Exempelvis i utsagan nedan från årsredovisningen för 1990-91 sägs att CAN:s syfte från början var att vara ett sakligt informationsorgan i alkoholfrågor.

Folkrörelsernas framväxt i slutet av 1800-talet kom efter hand att påverka det svenska samhällets utveckling på många områden. En av grundstenarna i folkrörelsernas arbete för att förändra samhället var kunskap. Många insåg tidigt att kunskap var en viktig förutsättning och i den andan grundades CAN år 1901. Syftet var att CAN skulle vara ett sakligt informationsorgan i alkoholfrågor. Mycket har förändrats sedan dess, såväl CAN som det svenska samhället, men fortfarande är just kunskapsspridning den övergripande ledstjärnan i CANs arbete. (CAN, 1991: 1)

En annan historieskrivning, som lyfter fram sakligheten, återfinns i dåvarande ordförandes, Göran Magnussons, inledning till årsredovisningen för år 2006. ”Motivet för CFN då var detsamma som för CAN idag; allvaret i alkoholproblemen. Insikten var att argumenten måste, om de ska vara hållbara över tid, vara sakligt grundade och att de som för fram dem måste ha goda kunskaper om alkoholens verkningar på olika områden” (CAN, 2006: 3).

Det verkade också vara viktigt för andra aktörer att CAN framstod som och främjade sin saklighet, enligt det empiriska materialet. I exempelvis Utbildningsdepartementets regleringsbrev för budgetåret 1982/83 angavs att CAN skulle bedriva och främja saklig information i alkohol- och narkotikafrågor (CAN, 1984: 7). Vidare menade dåvarande ordförande att ”CAN har tillvunnit sig förtroende i vida kretsar, där man vet att vår dokumentationscentral och vår kunniga personal ger all den sakliga faktainformation, som behövs såsom en fast grund för det arbete som olika organisationer och enskilda sedan utför från sina ideologiska utgångspunkter” (CAN, 1984: 5). I samband med en utredning av de statliga insatserna för alkohol- och narkotikainformation undertecknade ”41 av landets ledande forskare inom drogområdet” ett uppprop för fortsatt stöd till CAN (CAN, 1985: 14). I oktober 1992 tilldelade Alkohol- och narkotikastiftelsens ALNA-gården Lindormsnäs och ALNA-rådets diplom för artiklar om droger i arbetslivet. Motivering löd: ”Tidskriften Alkohol och Narkotika har i sitt temanummer ’Missbruk i arbetslivet’ på ett nyanserat och sakligt sätt beskrivit olika förhållanden inom området alkohol, droger och arbetsliv” (CAN, 1994: 20).

Nuvarande representanter för CAN diskuterar också saklighetens betydelse för andra aktörer. Enligt exempelvis organisationens nuvarande ordförande (och medlemsorganisationen IOGT-NTO:s biträdande generalsekreterare), Sara Heine, är CAN:s saklighet viktig för politiker, beslutsfattare, tjänstemän på myndigheter och för andra aktörer som arbetar förebyggande inom alkohol- och narkotikaområdet.

Alla som är inom den här diskussionen – myndigheter, politiker, organisationer, och näringsliv - ska ha siffror att förhålla sig till. [...] Vi utgår från att CAN har en legitimitet att ta fram grundfakta, ”Så här ser det ut. Det här ser vi just nu.” Sen kan folk välja att tolka och använda det hur de vill, men det här är basfakta. (Intervju med Heine, vice ordförande)

Representanter för CAN, som till exempelvis Ulf Guttormsson och Anna Raninen, bifogar att sakligheten även är viktig för medlemsorganisationerna. Medlemsorganisationerna behöver kunna lita på att informationen från CAN är saklig.

Vi har ett ental medlemsorganisationer och de har lite olika uppfattningar. Då är sakligheten jätteviktig, vi måste framstå som trovärdiga, och objektiva. Medlemmarna måste uppleva att de får så neutral information som möjligt från oss. De kan i sin tur vända och vrida på den som de vill, för sina politiska syften och sammanhang. Men *vi*, kärnan, ska vara så rena och klara och transparenta och objektiva som möjligt. (Intervju med Guttormsson, chef analys och metod)

En av anledningarna till att medlemsorganisationerna behöver kunna lita på att informationen från CAN är saklig har att göra med att de i sin tur vill använda sig av informationen i sitt eget arbete. ”När de exempelvis är ute och föreläser i skolor, då använder de oss som en garant för att det är sakligt” (Intervju med Raninen, chef media och kommunikation).

I likhet med att med tidigare ideologiska dimensioner förekommer det exempel på att sakligheten ifrågasätts. Ett exempel på detta kan hämtas från organisationens årsredovisning från 1930-31. Enligt redovisningen ”fördes vid årsmötet en ingående överläggning [om föreläsningsverksamheten], som väsentligen gällde principerna för auktorisering av föreläsare och ämnen, bestämmelserna om objektivitet och saklighet samt om neutralitet i politiskt och religiöst avseende, storleken av statens bidrag etc” (CFN, 1932: 27). Slutsatsen av överläggningen blev dock att ”[b]eträffande objektiviteten och sakligheten framhölls bl. a., att kraven härpå ingalunda utgjorde ett hinder för att hela sanningen om rusdryckernas verkningar meddelades” (CFN, 1932: 27). I en årsredovisning från 1998 uttryckte dåvarande ordförande att det var ”viktigt att vi värnar vår integritet och saklighet, så att intressenterna i den svenska och europeiska alkoholpolitiken inte får påverka CANs verksamhet” (CAN, 1999: 3). Sakligheten kunde med andra ord inte tas för givet och skulle därför värnas aktivt. Vidare, i en motion till årsmötet 2015 skrev en av medlemsorganisationerna, IOGT-NTO, om hur organisationen uppfattas som trovärdig, men också om risken för att CAN kunde komma att uppfattas som vilken intresseorganisation som helst. Motionen berörde CAN:s roll som påverkansorganisation och i motionen diskuterades hur CAN:s arbete var värdefullt för medlemsorganisationerna. I motionen förekom dock ett resonemang om att CAN:s grad av trovärdighet kunde komma att förändras om organisationen bedrev alltför mycket påverkansarbete.

När CAN genomför kampanjer likt ”Vart femte barn” eller aktivt skriver debattartiklar för att påverka samhället finns risken att CAN på sikt uppfattas som vilken påverkansorganisation som helst. I det läget riskerar CAN:s kampanjer och på sikt faktakommunikation att uppfattas som vilken intresseorganisation som helst. (Motion, 2015)

Motionen diskuterade med andra ord balansen mellan att bedriva och främja saklig information å ena sidan och å andra sidan gränsdragningen mellan information och påverkansarbete. Risken var enligt motionären att organisationen kunde komma att uppfattas som vilken intresseorganisation som helst.

Sammanfattningsvis främjar CAN bilden av att organisationen är oberoende med hjälp av tre ideologiska dimensioner. De tre ideologiska dimensioner återfinns i regleringsbrev, stadgar och årsredovisningar samt inkluderar att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap, att inte framhärda en absolutistisk hållning i nykterhetsfrågan samt att bedriva och främja saklig information med hjälp av vetenskap och forskning. Dessa ideologiska dimensioner har i viss grad förändrats till sitt innehåll samt i sin betydelse under årens lopp. Det har också förekommit att de ideologiska dimensionerna har ifrågasatts av organisationen eller av externa aktörer. Exempelvis har det hävdats att föreläsningsverksamhet utnyttjades för agitation för nykterhetsrörelsen. I det empiriska materialet förklaras existensen och betydelsen av dessa dimensioner med att de uppfyller krav från finansiärer, att de underlättar organisationens tillgång till andra arenor samt att de är viktiga för CAN:s medlemsorganisationer.

2.2 Strukturer för oberoende

Enligt allmän organisationsteori existerar specifika strukturer främst för att främja kollektivt handlande. Enligt nyinstitutionell teori kan dock en organisation också struktureras i enlighet med vad som i allmänhet uppfattas som exempelvis oberoende och därmed i sin tur uppfattas som oberoende (Brunsson, 1989/2002/2006). Omvänt kan strukturer som inte följer rådande normer leda till att en organisation tappar sitt stöd från aktörer i omgivningen. Vilka

strukturer är framträdande i det empiriska materialet om CAN och med vilka strukturer främjar CAN bilden av sig själv som en oberoende organisation? Det här avsnittet beskriver strukturer som CAN:s medlemsbas, styrelse, anställda och ytterligare strukturer för oberoende.

Bred medlemsbas i svenska folkrörelser

En struktur som kan ha betydelse för verksamhet såväl som föreställningar om CAN:s oberoende är medlemsbasen. Organisationen är idag en ideell förening med 47 medlemsorganisationer, där det gemensamma för medlemsorganisationerna är att de är ideella organisationer med ett intresse i alkohol- och narkotikafrågor. För att beviljas medlemskap i CAN krävs enligt stadgarna att den sökande organisationen har en demokratisk struktur, är riksomfattande och bedriver regional och/eller lokal verksamhet (CAN, 2013), vilket exempelvis utesluter att myndigheter eller företag skulle kunna vara medlemmar.

Från början utgjordes medlemsbasen av organisationer uteslutande från nykterhetsrörelsen (se exempelvis CFN, 1903; 1906; 1908). CAN har dock kritiserats för sina alltför tydliga kopplingar till nykterhetsrörelsen, av exempelvis Skolöverstyrelsen på 1920- och 1940-talen, och där exempelvis ”föreläsungsverksamhet utnyttjades för agitation för nykterhetsrörelsen” (Elmér, 1961: 74). Under årens lopp har kriterierna för medlemskap därför diskuterats och i vissa fall modifierats. Enligt exempelvis en rapport, som publicerades i samband med organisationens 60-årsjubileum, diskuterades redan 1946 om medlemskapen skulle breddas, till att också inkludera andra svenska folkrörelser (Elmér, 1961). Representanter för medlemsorganisationerna var dock rädda för att nykterhetsrörelsen skulle förlora kontrollen över verksamheten och förslaget genomfördes aldrig.

Under 1960-talet ifrågasattes CAN på nytt för sina starka kopplingar till nykterhetsrörelsen. En framtidsutredning tillsattes 1969 för att bemöta kritiken och som resultat av utredningen ändrades namnet från Centralförbundet för nykterhetsundervisning till Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning 1970. Enligt uppgift markerade namnbytet att organisationen var mindre bunden till nykterhetsrörelsen (Elmér, 1983). CAN genomförde också en medlemsatsning för att öka och bredda antalet medlemmar som ett ytterligare sätt att markera ”oberoendet av nykterhetsrörelsen” (Elmér, 1983: 36). Antalet medlemsorganisationer ökade från 19 till 39 stycken.

Ytterligare en organisationsutredning genomfördes i början av 1980-talet. En av anledningarna till att en utredning tillsattes var som ett sätt att bemöta en motion till organisationens årsmöte. I motionen menade författarna att ”[v]år uppfattning är att CAN i alldeles för stor utsträckning uppträder som en egen självständig organisation istället för som en samarbetsorganisation för sina medlemsorganisationer.” Från att organisationen hade kritiserats för sina alltför tydliga kopplingar till nykterhetsrörelsen var motionärerna med andra ord oroliga för att kopplingen till medlemsorganisationerna över tid hade blivit alltför svag. Utredningen kom dock fram till att CAN:s uppdrag inte enbart var att serva medlemsorganisationerna.

I intervjun med Lena Haraké, kanslichef för Kvinnoorganisationernas Samarbetsråd i Alkohol- och Narkotikafrågor (KSAN), diskuterades KSAN:s relation till CAN. Lena nämnde behovet av saklig kunskap, med bas i forskningen, som skäl till medlemskap tillsammans med möjligheten att påverka CAN som medlem. En illustration av både behovet av kunskap och möjligheten till att påverka:

Vi är helt maktlösa om man skriver en rapport om drogvaneundersökning och på tredje raden står det att ”ungdomarnas konsumtion har gått ner.” Det är inte sant. Killarnas konsumtion har gått ner och flickornas är oförändrad. [...] Vi behöver vedertagna studier och redovisningar, men vi anför kritik också. Vi behöver ett underlag som är könsuppdelat. Om det finns en upplysningscentral i landet som ska stå för den här informationen, då ska det också vara på det sättet att vi kan förstå det, ta del av det, och också ha det som ett underlag till våra åtgärder eller vad vi kan ställa för krav på politiker, regering och riksdag.

KSAN behöver enligt utsagan ovan vedertagna studier och redovisningar, vilka de får tillgång till via sitt medlemskap i CAN, men organisationen använder även medlemskapet för att påverka innehåll och perspektiv i studier och redovisningar.

Statlig och vetenskaplig representation i styrelsen

I en traditionell styrelse för en ideell förening väljs styrelseledamöterna av medlemmarna och förväntas representera medlemmarnas och organisationens intressen (se exempelvis Albanson, Dansell, Sen & Törning, 2013; Segnestam Larsson, 2015a). CAN:s nuvarande styrelse avviker från detta, mer traditionella mönster. Även om styrelsen ska representera de olika medlemsorganisationerna utses idag två ledamöter av regeringen (ordförande och ersättare), en ledamot av CAN:s personal samt resterande ledamöter av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen samt ombuds församlingen.

Under organisationens första tre decennier valdes styrelsen på ett mer traditionellt vis, av representanter för medlemsorganisationerna vid årsmötet. Styrelsens komposition har sedan dess ändrats ett flertal gånger. Under 1930-talets ekonomiska kris förändrades exempelvis förutsättningarna för organisationen. Enligt författaren till en rapport, som publicerades i samband med organisationens 60-årsfirande, minskade anslagen till CAN (Elmér, 1961). I samma period fanns det uttalade önskemål från regeringen och Skolöverstyrelsens sida om att anslagen till CAN skulle användas på ett mer effektivt vis. Det lades därför ett förslag om att regeringen skulle tillsätta två styrelseledamöter samt att Skolöverstyrelsen skulle ha en tjänsteman med på samtliga styrelsemöten. Detta väckte livlig diskussion, bland annat på grund av att man riskerade att få in ”icke-absolutister” i styrelsen (Elmér, 1961: 37).

Regeringsutsedda styrelseledamöter var man ännu mera misstänksam emot. Till sist lyckades man dock nå enighet om ett uttalande att man visserligen inte önskade statlig representation men inte vill motsätta sig en sådan, om Kung. Maj:t fann de nödigt.” (Elmér, 1961: 37)

Kungen fann det antagligen nödigt eftersom den svenska regeringen, enligt uppgift i tidningen Alkohol- och narkotika, sedan 1933 tillsätter ordförande i CAN:s styrelse (Elmér, 1991). Den första ordföranden, utsedd av kungen, var professor Göran Liljestrand. När Liljestrand lämnade ordförandeposten budgetåret 1947-48 kommenterades det i CAN:s årsredovisning: ”Det har varit en tillgång, som ej kan överskattas, att i spetsen för den institution, som har till uppgift att främja nykterhetsundervisningen i landet, äga en man, som är allmänt känd och respekterad som vetenskapsman och som därtill är specialist på alkoholforskningens område” (CFN, 1949: 2).

Diskussionen om det faktum att andra aktörer kunde utse ledamöter, samt vilka kvaliteter dessa ledamöter skulle föra med sig, verkar ha fortsatt under en längre period i organisationen. En utsaga från årsredovisningen från budgetåret 1952-53 kan illustrera detta. I

utsagan förutsatte CAN att kungen skulle utse representanter med rätt intressen samt var öppna för att representanterna också skulle kunna vara företrädare för olika vetenskapsgrenar.

CFN förutsätter såsom självklart, att Kungl. Maj:t kommer, att utse enbart sådana representanter i styrelsen, vilka är uppenbart intresserade av att främja folknykterheten samt undervisnings- och upplysningsverksamheten i alkoholfrågan. Till ledamöter bör kunna utses icke endast representanter för olika folkrörelser utan även företrädare för sådana vetenskapsgrenar, inom vilkas område den vetenskapliga sidan av alkoholfrågan faller. (CFN, 1953: 21).

Nästa förändring av styrelsens struktur skedde år 1954. Ett av förslagen i 1944 års nykterhetskommitté var att den svenska kungen borde utse halva antalet ledamöter, dels från andra svenska folkrörelser, dels från den vetenskapliga forskningen (Elmér, 1961). I samband med 1954 års riksdagsbeslut antogs denna förändring samtidigt som riksdagen gav CAN ett utvidgat mandat, ökade ekonomiska resurser samt större frihet att hantera de statliga anslagen. Denna förändring kommenterades i en årsredovisning några år senare: "Samtidigt bestämdes, att CFN:s styrelse den 1 juli 1954 skulle omorganiseras i syfte dels att ge staten ett ökat inflytande över förbundets ledning, dels att skapa en starkare anknytning till de svenska folkrörelserna och till den vetenskapliga forskningen" (CFN, 1958: 3). I praktiken innebar det att regeringen tillsatte organisationens ordförande och Skolöverstyrelsen fem ytterligare ledamöter.

Ett flertal ytterligare diskussioner om och förändringar av styrelsens komposition går att identifiera i det empiriska materialet. Enligt propositionen 1976/77:108 ansåg ett statsråd att statens inflytande borde minska i styrelsen och medlemsorganisationernas öka. Denna förändring av styrelsens komposition trädde i kraft år 1977 och varade i åtta år. I propositionen 1984/85:19 uttrycktes dock att CAN:s styrelse borde förstärkas med ytterligare företrädare för drogforskningen. Budgetåret 1988-89 omorganiserades CAN, vilket kommenterades i årsredovisningen. Av utsagan framgick att den nära relationen till staten, bland annat genom representanter i styrelsen, var viktig för att organisationen skulle framstå som en saklig, neutral och legitim aktör.

Betydelsen av att CAN även i framtiden har en nära relation till staten bedömdes som stor med beaktande av CANs funktion om saklig och neutral basfaktaförmedlare inom drogområdet. I denna roll är det viktigt att CANs verksamhet på något påtagligt sätt "legitimeras" av staten. Annars riskerar CANs status som basfaktaförmedlare att påverkas negativt. Bland andra befarade negativa effekter märks att kompetens försvinner från styrelsen, att samarbetet med olika centrala och lokala myndigheter och organ kan påverkas negativt och att CANs möjligheter att initiera aktiviteter försvåras. (CAN, 1990: 14-15)

I intervjuerna med representanter för organisationen diskuterades styrelsens komposition och betydelse för CAN. Förutom att styrelsen och dess komposition lyfts fram på organisationens hemsida menar Anna Raninen, avdelningschef för media och kommunikation, att styrelsens sammansättning presenteras i de flesta tillfällen när organisationen ska introduceras. Anna Raninen menar också att styrelsen har betydelse för andra aktörers uppfattning av CAN. Styrelsen har dessutom betydelse för att organisationen ska framstå som saklig.

Jag tror ju att den sammansättning som [styrelsen] har, att de vetenskapliga råden är med, bidrar till saktligheten. Att mycket av det vi gör redan är förankrat i de myndigheter som har sektorsansvar på området, bidrar till saktligheten. (Intervju med Raninen, chef media och kommunikation)

Enligt styrelsens vice ordförande, Sara Heine, är det också viktigt att ordförande är utsedd av regeringen samt att styrelsen kännetecknas av en bredd i vilka organisationer, kompetenser och frågor som är representerade.

Det ena är det här att [organisationen] har en ordförande som är utsedd av regeringen, att det har varit en viktig del. Att det inte är *en* organisation som står för just *en* fråga, eller *en* ideologi. Utan att det är en mer neutral part. Och sen att vi har en väldig bredd i styrelsen. [...] Den bredden skapar också en legitimitet, att det är både myndigheter och civilsamhälle, att det är forskare, tjänstemän och ideella som sitter där på sin lediga fritid. Att det är alkohol-, narkotika- och tobaksfrågor, en bredd i sakfrågorna. (Intervju med Heine, vice ordförande)

Enligt Heine bidrar styrelsens bredd och att ordförande utses av regeringen till att skapa legitimitet för CAN samt till bilden av organisationen som en neutral part i alkohol- och narkotikafrågor.

Personalens sak- och akademiska kunskap

En ytterligare organisationsstruktur för att utveckla verksamheten och signalera oberoende kan vara via organisationens personal och dess kompetens. I CAN:s begynnelse markerades exempelvis att val av föreläsare enbart hade tagit hänsyn till de medverkandes sakkunskap och intresse för saken (CFN, 1908). Det fanns också föreskrifter för vad föreläsare och tjänstemän fick och inte fick göra. Exempelvis borde organisationens ”tjänstemän icke taga parti eller agitera för anslutning till något visst nykterhetsällskap” (CFN, 1906: 27).

Under slutet av 1900-talet blev det alltmer förekommande att personalens akademiska kopplingar lyftes fram i årsredovisningarna. Organisationens första forskningssekreterare tillträdde den 15 februari 1978 (CAN, 1979). Forskningssekreterarens uppgift var att sprida forskning i populär form, ge svar på viktiga frågeställningar och att framställa handböcker tillsammans med specialister (CAN, 1983). På 1980-talet tillträder Björn Hibell som direktör för CAN. Den ”första som ej är från nykterhetsrörelsen, men likt företrädare som ex Ingrid Blomberg, är han akademiskt meriterad” (Elmér, 1983: 31). I en årsredovisning introducerades Björn Hibell av dåvarande ordförande, Nils Brage Nordlander, på följande vis:

Björn Hibell är docent i sociologisk alkoholforskning och har varit ansvarig för Skolöverstyrelsens årliga undersökningar av ungdomars drogbruk. Han har varit sekr. i Nordiska nämnden för alkoholforskning och i Tvärvetenskapliga seminariet i alkoholfrågan. På stipendium från Forskningsrådsnämnden har han under det senaste året studerat droginformation och utvärdering av information vid världens ledande institution på området Addiction Research Foundation i Toronto samt vid viktiga institutioner i USA. Björn Hibell kommer väl förberedd till sin viktiga uppgift i CAN. Alkohol och narkotika är frågor, som berör alla människor och många delar av samhället, och det är områden där många åsikter och meningar bryts. Det är en trygghet att i CANs ledning få en person med obestridd sakkunskap och vetenskaplig meritering med breda kontakter även internationellt. (CAN, 1983: 4-5)

Betydelsen av direktörens kopplingar till akademi underströks med andra ord ett flertal gånger och det angavs att CANs ledning därmed skulle få en person med obestridd sakkunskap och vetenskaplig meritering. Under direktör Björn Hibells ledning tilltog personaluppgifterna med koppling till akademien. Under budgetåret 1985-86 fanns två forskningssekreterare (CAN, 1987) och två år senare, under budgetåret 1987-88, fanns det fyra (CAN, 1989).

Årsredovisningarna fortsatte att rapportera antalet anställda forskningssekreterare fram till och med 2000-talet (se exempelvis CAN, 1994; 1998; 2002; 2006; 2010).

Nästa stora förändring i organisationsstrukturen, när det gäller personalen och dess kompetens, som återfinns i det empiriska materialet skedde år 2014. Enligt årsredovisningen förstärktes kompetensen för analys och forskning som ett medel för att höja kvaliteten på CAN:s verksamhet.

Inte minst har vi förstärkt vår kompetens när det gäller analys och forskning. Detta har varit nödvändigt utifrån CAN:s strävan att kunna genomföra mer fördjupande analyser av de data som CAN förfogar över. Förstärkningen av forskarkompetensen på CAN skall således ses som ett medel, och inte ett mål i sig, i syfte att förstärka och höja kvaliteten på olika delar av CAN:s verksamhet. (CAN, 2015: 10)

Förstärkningen av analys- och forskningskompetensen skedde främst genom att en forskargrupp hade tillkommit till CAN.

CAN har vuxit främst inom avdelningen Analys & Metod och det har där tillkommit en forskargrupp dit bland andra Mats Ramstedt, forskningsansvarig och Erica Sundin, utredare har rekryterats. Sedan 2014 har två KI-anställda forskare, Jonas Landberg och Johan Svensson, förlagt sin arbetsplats på CAN och ingår även de i forskargruppen. (CAN, 2015: 31)

I samband med att forskargruppen, med forskare från KI tillkom, förändrades de tidigare forskningssekreterarnas titlar till utredare och den tidigare forskningsavdelningen döptes om till avdelningen för analys och metod (intervju med Grönlund, chefssekreterare, Guttormsson, chef analys och metod). Enligt intervjun med Ulf Guttormsson, avdelningschef för analys och metod, var det dock inte ”vattentäta” skott mellan utredarna och forskarna, där några av utredarna höll på att doktorera och några av forskarna höll på med utredningar. En av de som var pådrivande i dessa processer var direktör Håkan Leifman.

Jag tyckte redan när jag kom hit att det borde vara lite mer kompetensförsäkring på forskningsområdet. I syfte att stärka CAN:s verksamhet. I syfte att förbättra metodutveckling med hjälp av forskare. Delaktig i rapportskrivningar, delaktig i att söka pengar, delaktig i att våra publikationer. Det vi säger utåt blir bättre. (Intervju med Håkan Leifman, direktör)

I intervjun med CAN:s vice ordförande, Sara Heine, kopplades personalens tilltagande akademiska kompetenser till organisationens saklighet.

Det andra vad gäller saklighet är att man ändå har tagit valet de senaste åren att ha en närmare koppling till forskarvärlden, och att ha forskare som sitter på CAN är också en del i det. Det hänger ihop med önskan om att faktiskt kunna använda allt det här materialet som har legat nere i källaren: Att få in det digitalt, att börja kunna jobba med den massan och analysera det samt att dra nytta av det. [...] Det är en del utav sakligheten.

Önskan om att kunna använda det empiriska material som CAN har samlat in under årens lopp samt att kunna analysera det materialet sades i intervjun vara en del av sakligheten.

Vetenskapligt råd, fysisk och juridisk hemvist samt externa relationer

Ett antal andra organisatoriska strukturer, med påverkan på bilden av CAN som en oberoende organisation, kan identifieras i det empiriska materialet. En av dem var förekomsten av ett vetenskapligt råd under en period av CAN:s historia. Under slutet av 1900-talet organiserades ett vetenskapligt råd för att bistå CAN med ”faktaundersökning av olika läromedel, att tillföra upplysningsarbetet nya forskningsresultat och att delta i besvarandet av remisser och framställningar” (Elmer, 1983: 29). Det vetenskapliga rådet infördes enligt uppgift 1973, träffades ett par gånger per år, bestod av forskare från olika lärosäten och discipliner, som medicin, samhällsvetenskaper och massmedieforskning, samt gav viktiga impulser till CAN, enligt en av organisationens ordförande (se exempelvis CAN, 1980; 1981; 1982).

En annan, antagligen mer problematisk struktur var CAN:s fysiska hemvist under en period av andra hälften av 1900-talet. Enligt en rapport som publicerades i samband med organisationens 60-årsfirande fördes exempelvis CAN:s personal över till Skolöverstyrelsen år 1977 (Elmér, 1961). De angivna anledningarna inkluderade att personalens ställning skulle stärkas samt att ekonomin skulle komma under bättre kontroll. Nästa förändring i den fysiska hemvisten skedde 1985 och gav upphov till ytterligare förändringar i organisationsstrukturen.

1985 flyttades personalen från Skolöverstyrelsen till Socialstyrelsen och CAN fick det officiella uppdraget att följa drogutvecklingen i landet. [...] CAN hade sedan 1973 givit ut en årlig rapport, men nu fick den en mer officiell prägel. [...] Antalet forskningssekreterare utökades från en till tre och en halv. [...] I styrelsen utökades antalet statliga ledamöter från fyra till sex, genom att den ledamot som, det numera upplösta, UHÄ tidigare tillsatt, ersattes av tre ledamöter från olika forskningsråd, vilket säkrade CANs goda relationer till forskningen. (Elmér, 1961: 26)

Flytten av personalen till Socialstyrelsen följdes av att antalet forskningssekreterare utökades och att den statliga representationen i styrelsen tilltog. Det senare sades säkra CAN:s goda relationer till forskningen. I en årsredovisning i samband med flytten försäkrades läsaren om att ”CANs självständiga ställning gentemot myndigheten avses emellertid inte bli förändrad” (CAN, 1986: 16). År 1990 blir CAN återigen egen arbetsgivare, utan tillsynsmyndighet, samtidigt som organisationen blev utsatt för det dittills största nedläggningshotet (CAN, 1992). Beslut hade fattats att inrätta ett statligt folkhälsoinstitut som enligt en utredning borde överta CAN:s arbetsuppgifter. Efter protester, främst från medlemsorganisationerna, beslutades dock att CAN skulle få behålla sina anslag, men att organisationen borde samarbeta och samlokaliseras med det nya institutet (CAN, 1994). Under perioden 1993 till mitten av 00-talet var CAN därmed samlokaliserade med det statliga folkhälsoinstitutet.

En tredje struktur som framkommer i det empiriska materialet är CAN:s framförallt nära relation till staten, men även som en arena, mötesplats och källa till kunskap för olika aktörer. I samband med organisationens 25-årsjubileum deltog exempelvis representanter från regeringen samt tal och underhållning sändes i den statliga radion (CFN, 1927). Det kommenterades vidare i början av 1950-talet att organisationen ”tycks bli allt mer anlita av forskare, föredragshållare, pressmän, studerande och andra, som syssla med alkoholfrågan och önska informationer av olika slag, och förfrågningar om broschyrer och film äro mycket vanliga” (CFN, 1953: 21). Organisationen sades alltid haft goda och täta kontakter med forskare från olika verksamhetsfält samt fungerat som remissinstans på regeringens propositioner (CAN, 1976; CAN 1979). I regeringens proposition 1984/85:19 angavs också att CAN fungerade som en länk mellan forskning, myndigheter, organisationer och massmedia. Ytterligare exempel: ett mångårigt samarbete inleds med Svenska föreningen för alkohol- och drogforskning 1981 (CAN, 1983). Samarbetet och samlokaliseringen med det

statliga folkhälsoinstitutet kommenterades också återkommande i årsredovisningarna (se exempelvis CAN, 1996). Från och med år 2004 huserar CAN Systembolagets råd för alkoholforskning och delade årligen ut ett drogforskningspris (CAN, 2004). I årsredovisningen från år 2012 lyftes CAN:s ”nära anknytning till staten” fram (CAN, 2013: 29). Slutligen, sedan ett par år har CAN också en formell relation till Karolinska institutet genom den forskargrupp som finns inom CAN:s väggar. Till dessa relationer med externa aktörer kan också bifogas den återkommande samverkan med organisationens medlemsorganisationer under årens lopp.

Sammanfattningsvis främjar CAN bilden av sig själv som oberoende med hjälp av ett antal organisatoriska strukturer. En sådan struktur är att ha en bred medlemsbas i svenska folkrörelser som både inkluderar organisationer utanför nykterhetsrörelsen och som samtidigt markerar organisationens oberoende gentemot nykterhetsrörelsen. En annan organisatorisk struktur är den statliga och vetenskapliga representationen i styrelsen. Exempelvis har den nära relationen till staten, genom representanter i styrelsen, sagts vara viktig för att organisationen skulle framstå som en saklig, neutral och legitim aktör. En tredje struktur är personalens sakkunskap och vetenskapliga kompetens, där organisationen och personalens närhet till forskarvärlden sägs bidra till organisationens oberoende. Ytterligare strukturer för oberoende har inkluderat ett vetenskapligt råd, att organisationen tidvis har organiserats av Skolöverstyrelsen, Socialstyrelsen och det statliga folkhälsoinstitutet samt organisationens nära relation till staten och den närbesläktade funktionen som en arena, mötesplats och källa till kunskap för olika aktörer.

2.3 Processer för oberoende

En organisations processer, som till exempel aktiviteter, verksamheter och projekt, anses i allmän organisationslitteratur vara medel för att uppnå organisationens mål. Nyinstitutionell teori och forskning visar dock att det också finns normer och ideal i organisationers institutionella omgivning om vilka processer en organisation ska använda sig av för att uppfattas som legitim (Brunsson, 1989/2002/2006). Med vilka processer främjar CAN bilden av sig själv som en oberoende organisation? Det här avsnittet lyfter framförallt fram de processer som är relevanta för diskussionen om CAN:s oberoende samt hur forskning och vetenskap används för att främja detta oberoende. De processer som beskrivs är följaktligen att följa, redovisa och bedriva forskning, att publicera en oberoende tidskrift och att tillhandahålla ett av Europas största specialbibliotek inom alkohol- och narkotikaområdet.

Att följa, redovisa och bedriva forskning

En central process för CAN är organisationens mångåriga undersöknings- och forskningsverksamhet. I ett tidigare avsnitt har den här rapporten berört den betydelse som organisationen idag lägger vid personalens sak- och akademiska kunskap inklusive det faktum att CAN sedan ett par år organiserar en forskargrupp med tydliga relationer till Karolinska institutet. I intervjuer med representanter för organisationen diskuterades därför vilken betydelse forskning och vetenskap har för att uppfylla organisationens mål och för hur organisationen uppfattas.

Flera av de intervjuande menade i intervjuerna att det uppfattas som mer objektivt och sakligt med en anknytning till forskning och vetenskap (intervjuer med Haraké, kanslichef KSAN, Heine, vice ordförande, Guttormsson, chef analys och metod, Leifman, direktör). Ett exempel från intervjun med Ulf Guttormsson, avdelningschef analys och metod: ”Vi uppfattas nog som mer sakliga, om vi har en anknytning till forskningsfältet, och inte minst Karolinska

institutet. De kanske känner till det från Nobelpriset, med rätta så är det många som uppfattar det som en seriös institution, stor och viktig”. Nuvarande direktör, Håkan Leifman uttryckte liknande åsikter.

Ja, jag tycker att forskningsförstärkning är ett sätt att försöka framstå som sakliga. Att med hjälp av våra resultat, få dem publicerade i internationella tidskrifter som är granskade av många. Det granskas av andra forskare, man får en stämpel på den när den är färdig, att det här är någonting som håller. Så kan man använda den kunskapen utåt och sprida det här, säga ”att det här accepteras av forskarsamhället, det stämmer det vi säger”. (Intervju med Leifman, direktör)

Enligt ytterligare respondenterna framstod CAN som mer sakligt och legitimt tack vare kopplingen till forskning, som till sin natur uppfattas som sakligt (intervjuer med Heine, vice ordförande, Guttormsson, chef analys och metod).

Forskning och vetenskap har dock varit återkommande inslag i organisationens processer under årens lopp. En del av detta kan ha varit tilltron till vetenskapens betydelse för undervisnings- och upplysningsverksamheten i alkoholfrågan.

CFN understryker starkt, att den vetenskapliga forskningen har utomordentligt stor betydelse för undervisnings- och upplysningsverksamheten i alkoholfrågan. Den tidigare nykterhetspropagandan hade i betydande grad en emotionell utformning. För att i våra dagar kunna påverka sederna i nykterhetsfrämjande riktning måste man i högre grad kunna övertyga genom att påvisa faktiska förhållanden. Under de senaste decennierna har också på nykterhetsupplysningens område en avsevärd förändring inträtt, i det att det väsentliga underlaget för upplysningsverksamheten utgöres av objektivt påvisade fakta, som framgått ur vetenskaplig forskning. (CFN, 1953: 23-24).

Mot bakgrund av ovan uttryckta tilltro är det mindre förvånande att vetenskapliga sommarkurser anordnades redan 1910 och fortsatte till och med 1918 (se exempelvis CFN, 1911, 1918). Kurser med inslag från forskning och vetenskap har fortsatt att vara ett stående inslag i CAN:s processer (se exempelvis CFN, 1947; CAN, 1975; 1976). Under åren lopp har CAN också organiserat seminarier och konferenser för olika intressenter, som medlemsorganisationer och folkrörelser, om och med akademisk forskning (se exempelvis CFN, 1909, 1945, 1966, 1968; CAN, 1987). Vidare har CAN verkat för att staten skulle avsätta anslag ”till vetenskapliga undersökningar på alkoholfrågans område” (CFN, 1945: 18). Forskning och vetenskap användes som underlag i organisationens utåtriktade föreläsningar samt talmaterial (CFN, 1945; CAN, 1969). Många av organisationens anlitade föreläsare angavs vara ”vetenskapsmän, läkare, jurister eller befattningshavare inom nykterhetsvård eller inom andra sociala vårdområden” (CFN, 1964: 12). Under organisationens årsmöten har ofta forskare medverkat med föreläsningar. Vid åtminstone ett tillfälle producerades en film med tydliga referenser till forskning om alkoholfrågorna.

I samarbete med ABF, Folksam och Verdandi har CFN låtit producera stillfilmen "Forskning för ett alkoholskadefritt samhälle". Stillfilmen, som bl. a. ingår i aktionen "Det alkoholskadefria samhället", ger information om vad alkoholforskarna sysslar med samt belyser sambandet mellan forskningens resultat och samhällets alkoholpolitik. (CFN, 1967: 15)

I samarbete med aktörer som Nordiska nämnden för alkoholforskning och Tvärvetenskapliga seminariet har CAN också genomfört och publicerat inventeringar av då pågående alkohol- och narkotikaforskning vid vetenskapliga institutioner och myndigheter (CFN, 1968). Som

uppföljning till inventeringen skapades en litteraturgrupp år 1975 med uppgift att bevaka aktuell forskning inom området (CAN, 1975). Litteraturgruppen bestod av forskare från skilda discipliner, valde aktuella forskningsprojekt och som publicerades i dokumentation för CAN:s bibliotek samt i tidningens tidskrift *Alkohol och narkotika*. Utöver att översikter av forskning har publicerats i tidningens tidskrift gav organisationen årligen ut sammanställningar av statistiska uppgifter, lagstiftning och aktuell forskning när det gäller alkohol- och narkotikabruk (se exempelvis CAN, 1975, 1976, 1978). Internationell och svensk forskning ”av intresse för en allmän publik”, utvald av forskare eller direkt ur forskningstidskrifter, publicerades från och med början på 1980-talet två gånger per år i organisationens publikation *Forskningsnytt* (CAN, 1982). Vid enstaka tillfällen kunde CAN publicera specifika rapporter. Ett exempel var när den vetenskapliga *Hollanderrapporten* publicerades om möjliga konsekvenser av att stegvisa prissänkningar respektive borttagande av restriktioner inom alkoholområdet (CAN, 1995). Enligt dåvarande ordförande, Anders Castberger, var det ”CANs samhällsuppgift att redovisa de effekter som förändringar av alkoholpolitiken kan väntas medföra” (CAN, 1995: 3).

I det empiriska materialet framträder en markant skillnad från och med slutet av 1960-talet i och med att organisationen inte bara använde forskning, utan även bedrev och publicerade egen forskning i samarbete med andra aktörer. Att följa aktuell forskning och redovisa forskningsresultat hade länge varit en av CAN:s uppgifter, enligt exempelvis dåvarande ordförande, Nils Brage Nordlander:

CANs uppgift är att samla all tillgänglig kunskap på dessa områden, följa aktuell forskning och redovisa både forskningsresultat och planerade försök med ändrade betingelser för människors hantering av alkohol och narkotika. [...] CAN torde därför ha för Sverige unika resurser att betjäna organisationer, vetenskapsmän och myndigheter med underlag för deras arbete och detta utnyttjas också i glädjande omfattning. Tvärvetenskapliga seminariet i alkoholfrågan, CANs vetenskapliga råd och de internationella kontakter, som CANs personal knyter på kongresser, bidrar också till vårt kunskapsförråd. (CAN, 1978: 2)

Dock skedde en förändring under slutet av 1960-talet då organisationen även initierade forskningsprojekt och sökte forskningsanslag med andra aktörer. Vetenskaplig forskning rörande exempelvis ”effekten av undervisning i alkoholfrågan, som bedrivits av CFN och sociologiska institutionen vid Stockholms universitet i samarbete, har fortsatt under verksamhetsåret under ledning av docent Erland Jonsson” (CFN, 1968: 8). Från och med årsredovisningen för verksamhetsåret 1974-1975 angavs också att CAN ansökt om medel ur Skolöverstyrelsens anslag för forsknings- och utvecklingsarbete (CAN, 1975). Organisationen fortsatte med att söka forskningsmedel från Skolöverstyrelsen även kommande år (se exempelvis CAN, 1978, 1979, 1981). Exempelvis erhöles 1979 50 000 kronor som bidrag ur Skolöverstyrelsens anslag för forsknings- och utvecklingsarbete, 1980 hela 144 000 kronor och 1981 likaså (CAN, 1980, 1981, 1982). I årsredovisningen från och med verksamhetsåret 1989-1990 utgjorde den forskningsinriktade verksamheten en egen rubrik (CAN, 1990). Under rubriken redogjordes för CANs uppdrag att följa drogutvecklingen, Skolundersökningen, en undersökning av drogvanor bland inskrivningsskyldiga, ett regionalt rapporteringssystem, frågeundersökningar, förmedling av forskning och fakta samt samarbetet med Svenska föreningen för alkohol- och drogforskning.

Oberoende tidskrift för saklig debatt

En integrerad del av att följa, redovisa och bedriva forskning har under organisationens existens varit att återkommande ge ut en tidskrift. Idag heter tidskriften *Alkohol & narkotika* och ”är en drogpolitiskt oberoende tidskrift som på ett lättillgängligt sätt speglar forskningsnyheter, lagstiftningsfrågor, statistiska nyheter och andra aktuella företeelser på drogområdet”, enligt organisationens hemsida. Tidningen ges ut av CAN, direktören är ansvarig utgivare och tidningen sägs ha samma grundläggande syfte som CAN i övrigt. En av målsättningarna med tidningen är att med hög kvalitet ”upprätthålla och stärka CANs anseende som seriös och objektiv aktör.” Hög kvalitet kräver dock, enligt CAN:s policy för tidskriften, att tidskriften görs enligt allmänt vedertagna journalistiska principer, och i linje med detta ”bör tidskriften ha en självständig ställning inom CAN.” Tidskriftens självständighet diskuterades även i intervjun med Ulf Guttormsson, avdelningschef för analys och metod.

Den har en friare roll. Den kan ju vara mera ifrågasättande. [...] Det är ju ingen medlemstidning. Det är inte husbondens röst för CAN, utan det är ju en fristående, journalistisk produkt. (Intervju med Guttormsson, chef analys och metod)

Alkohol & narkotika är inte den första tidskriften i CAN:s historia. I det empiriska materialet diskuterades organisationens första tidskrift, *Tirfing*, i relation till begrepp som objektivitet och forskning för första gången år 1925. Exempelvis återges ett uttalande om tidskriften av överläkare med dr. Joh. Scharffenberg i Oslo.

Tirfing är den enda existerande skandinaviska tidskrift för nykterhetsfrågans studium. Det är ett vackert vittnesbörd om den svenska nykterhetsrörelsens kulturella ståndpunkt, att den mäktar uppehålla en tidskrift, som behandlar alkoholspörsmålet med så stor objektivitet och fördomsfrihet. (CFN, 1926: 9)

Enligt överläkaren behandlade tidskriften alkoholspörsmålet med stor objektivitet och fördomsfrihet. Fler personers uttalanden om tidskriften återgavs. Läroverksadjunkten Mauritz Sterner påpekade att tidskriften möjliggjorde kontakt med forskningar och erfarenhetsrön på alkoholfrågans område.

Den, som vill följa med strävandena på nykterhetsrörelsens teoretiskt och praktiskt avseende, kan näppeligen få en bättre vägvisare än Tirfing. Den borde finnas i varje loge och studiecirkel och hos alla som vilja stå i kontakt med forskningar och erfarenhetsrön på alkoholfrågans område. (CFN, 1926: 9)

Tidskriftens betydelse för att möjliggöra kontakt med forskning om alkohol har återkommande påpekats. År 1934 diskuterades tidningen i årsredovisningen av den kungliga Skolöverstyrelsens konsulent, och önskemålet om att utvidga tidningens mandat diskuterades, särskilt borde enligt konsulenten ”stor vikt [...] läggas på korta referat över nyare rön inom alkoholforskningen, lagstiftningsfrågor, sociala reformer o. dyl.” (CFN, 1935: 32). Betydelsen av att tidskriften återgav forskning, vetenskapliga undersökningar och statistiska uppgifter underströks flera gånger under årens lopp (se exempelvis CFN, 1946, 1953; CAN 1970, 1975). Enligt en sammanställning av organisationens historia mellan 1961 och 1981 hade denna trend fortsatt, men författaren påpekade att forskningsresultaten hade fått ökat utrymme på bekostnad av den officiella statistiken och lagstiftningsfrågorna (Elmér, 1983).

Nyare rön inom alkoholforskningen skulle inte bara genomsyra tidskriftens innehåll, utan forskare skulle även ges möjlighet att påverka tidskriftens inriktning. 1934 omorganiserades tidskriften och ett vetenskapligt råd tillsattes.

Från och med år 1934 har styrelsen, med bifall till ett av professor Einar Sjövall framställt förslag, så till vida företagit en omorganisation av tidskriftens redaktionella ledning, att vid sidan om redaktionskommittén även tillsatts ett s.k. expertråd, bestående av ett antal vetenskapsmän och andra sakkunniga, vilka lovat stå mera permanent till tidskriftens förfogande antingen såsom dess medarbetare eller såsom initiativtagare till artiklar beträffande nya rön och erfarenheter på alkoholforskningens och nykterhetsundervisningens område. (CFN, 1934: 10)

Förutom att det vetenskapliga rådet förlänade legitimitet åt tidskriften kunde dess medlemmar bistå tidskriftens medarbetare med råd eller fungera som initiativtagare till nya artiklar. Till funktionen som kunskapskälla angavs också betydelsen av att tidskriften kunde fungera som en arena för debatt (CFN, 1936). Från och med år 1973 ändrades tidskriftens namn till *Alkohol & narkotika* (CAN, 1973). I samband med förändringen erhöll tidningen nytt utförande, innehåll, målgruppsanpassning och det angavs att tidningen skulle ”vara öppen för saklig debatt” (CAN, 1973: 24).

Ett offentligt forskningsbibliotek

CAN:s bibliotek är idag ett av norra Europas största specialbibliotek inom alkohol- och narkotikaområdet (CAN, 2015). Inriktningen är på svensk och utländsk litteratur om alkohol, narkotika och andra droger. Biblioteket är öppet för allmänheten och den största externa användargruppen sägs vara studenter och forskare vid universitet och högskolor. Vidare är biblioteket ett så kallat samverkansbibliotek i avtal med Kungliga biblioteket, vilket innebär att det deltar i det svenska forskningsbibliotekssamarbetet. Ett avtal om biblioteksservice med Statens institutionsstyrelse finns också sedan ett antal år.

Flera av de intervjuade menade att biblioteket bidrog till att CAN framstod som en saklig organisation (exempelvis intervjuer med Grönlund, chefsekreterare, Heine, vice ordförande, Raninen, chef media och kommunikation). Till exempel är biblioteket ”en viktig del av att vara ett kunskapscenter” (intervju med Heine, vice ordförande), upplevs som ”en opartisk informationskälla” (intervju med Raninen, chef media och kommunikation) samt erbjuder en ”väldig nytta” för studenter och forskare. Biblioteket sägs också vara en integrerad del av CAN:s arbete med att sprida saklig information om alkohol och droger.

Enligt CAN:s hemsida grundades biblioteket 1906. Från början fanns bara en utställning med böcker för nykterhetsundervisning. I januari 1909 föreslog en kommitté att utställningens biblioteksavdelning skulle kompletteras och bilda ett centralbibliotek inom alkoholfrågans område (CFN, 1909). Inköp av organisationen samt donationer från nykterhetsrörelsen och privatpersoner bidrog till att utöka biblioteket. Exempelvis bidrog Stockholms stad med ett anslag på 1000 kronor (CFN, 1910). Nuvarande vice ordförande, Sara Heine, kommenterade bibliotekets tillkomst: ”CAN är en gammal organisation och uppkom i ett skede där biblioteken var en väldigt viktig del av att jobba med information och kunskaps-spridning” (intervju med Heine, vice ordförande). I mitten av 1900-talet hade bibliotekets samlingar katalogiserats samt under 1970-talet fick biblioteket egna lokaler och den första biblioteksutbildade personen anställdes.

Biblioteket har sedan länge haft en vetenskaplig ambition. I årsredovisningen från 1942 kommenterades exempelvis att en av organisationernas större forskningsuppgifter (doktorsavhandlingen *Herrnhutiska och nyevangeliska väckelserörelser i Linköpings stift intill 1856*) hade tagit bibliotekets resurser i anspråk (CFN, 1942). I årsredovisningarna kommenterades också när vetenskaplig litteratur införskaffats (CFN, 1943; CAN, 1975). Under verksamhetsåret 1974-1975 till exempel hade ” införskaffats ca 360 arbeten: böcker, forsknings- rapporter, avhandlingar och uppsatser” (CAN, 1975: 18) Besökare till biblioteket kunde också ta del av forskningsresultat i tidskrifter. Till exempel kunde ” “[b]esökande vid biblioteket [...] även ta del av senaste forskningsresultaten genom de vetenskapliga tidskrifter CAN abonnerar på” (CAN, 1971: 13). 1977 fick biblioteket ställning som offentligt forskningsbibliotek för alkohol- och narkotikafrågor (Elmér, 1991; CAN, 1979). I samband med detta anpassades det datorbaserade katalogsystemet till reglerna för svenska forskningsbibliotek (CAN, 1979). Under det kommande verksamhetsåret placerades en försöksverksamhet med dokumentationscentral för narkomanvårdsforskning på CAN:s bibliotek enligt regeringsbeslut och på förslag av den så kallade initiativgruppen inom narkomanvårdsforskningen (CAN, 1980). Två år senare var dokumentationscentralen ”permanentad” (CAN, 1983: 43). Under 1980- och 1990-talet utgav CAN:s bibliotek olika bibliografier samt en kvartalsvis sammanfattning av forskningslitteraturen.

Sammanfattningsvis främjar CAN bilden av sig själv som oberoende med ett antal vetenskaps- och forskningsrelaterade processer. En av processerna är att följa, redovisa och bedriva forskning. I det empiriska materialet framkommer det att det uppfattas som mer objektivt och sakligt med en nära anknytning till forskning och vetenskap. Organisationen har exempelvis anordnat vetenskapliga kurser, seminarier och utbildningar, sammanställt och publicerat vetenskapliga litteraturoversikter samt ansökt om och bedrivit egen forskning med hjälp av forskningsmedel. En annan process är att publicera en oberoende tidskrift för saklig debatt. Den tidigare tidskriften *Tirfing* sades behandla alkoholfrågan med objektivitet och fördomsfrihet. Dagens tidskrift *Alkohol & narkotika* sägs i en likartad anda vara en drogpolitiskt oberoende tidning med självständig ställning gentemot CAN samt vara öppen för saklig debatt. Den tredje processen är att tillhandahålla ett av Europas största offentliga forskningsbibliotek inom alkohol- och narkotikaområdet.

3. Analys: Strategier för oberoende

I denna del av rapporten sammanfattas först de empiriska resultaten. De empiriska resultaten analyseras därefter i relation till tidigare forskning om ideella organisationers strategier för att framstå som oberoende. Dessa båda avsnitt besvarar sammantaget den första forskningsfrågan, det vill säga med vilka strukturer, processer och ideologier som CAN främjar bilden av sitt oberoende. Den andra forskningsfrågan, det vill säga vilken roll som vetenskapen spelar i att CAN framstår som oberoende, kan besvaras genom de två första analysdelarna i detta avsnitt, där vetenskapens betydelse klargörs. Frågan behandlas dock explicit i det tredje och sista avsnittet, där CAN:s anknytningar till vetenskap och dess betydelse för att organisationen ska framstå som oberoende diskuteras.

3.1 En sammanfattning av de empiriska resultaten

Syftet med denna studie har varit att analysera hur Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) använder vetenskap i strukturer, processer och ideologier under perioden 1902-2015 för att framstå som oberoende. När det gäller ideologier förekommer tre dimensioner i det empiriska materialet med relevans för organisationens oberoende. Dessa tre dimensioner inkluderar att inte uppträda till förmån för något särskilt sällskap, att inte framhärda en absolutistisk hållning i nykterhetsfrågan samt att bedriva och främja saklig information med hjälp av vetenskap och forskning. Under årens lopp har de ideologiska dimensionerna i viss grad förändrats till sitt innehåll samt i sin betydelse. Det har också förekommit att dimensionerna har ifrågasatts av organisationen eller av externa aktörer.

CAN främjar också bilden av sig själv som oberoende med hjälp av ett antal organisatoriska strukturer. En sådan struktur är att ha en bred medlemsbas i svenska folkrörelser som både inkluderar organisationer utanför nykterhetsrörelsen och som samtidigt markerar organisationens oberoende gentemot nykterhetsrörelsen. En annan organisatorisk struktur är den statliga och vetenskapliga representationen i styrelsen. En tredje struktur är personalens sakkunskap och vetenskapliga kompetens, där organisationen och personalens närhet till forskarvärlden sägs bidra till organisationens oberoende. Ytterligare strukturer för oberoende har inkluderat ett vetenskapligt råd, att organisationen tidvis har organiserats av statliga organisationer samt att lyfta fram sin funktion som en arena, mötesplats och källa till kunskap för olika aktörer.

Slutligen, när det gäller vetenskaps- och forskningsrelaterade processer, följer, redovisar och bedriver CAN forskning, bland annat för att det uppfattas som mer objektivt och sakligt med en nära anknytning till forskning och vetenskap. En annan process är att publicera en oberoende tidskrift för saklig debatt, där den tidigare tidskriften *Tirfing* sades behandla alkoholfrågan med objektivitet och Dagens tidskrift *Alkohol & narkotika* sägs vara en drogpolitiskt oberoende tidning som är öppen för saklig debatt. Den tredje processen är att tillhandahålla ett av Europas största offentliga forskningsbibliotek inom alkohol- och narkotikaområdet.

3.2 Bidrag till tidigare forskning: Ett flertal strategier för oberoende

De empiriska resultaten från fallstudien om hur CAN använder vetenskap i strukturer, processer och ideologier för att framstå som oberoende bidrar på flera sätt till den tidigare forskningen om ideella organisationer och oberoende. Ett bidrag är exempelvis att visa hur CAN använder flera olika strategier samtidigt för att främja bilden av sig själv som

oberoende. Tidigare forskning har tenderat att fokusera på en eller högst två strategier åt taget. Till exempel studerar forskare hur egenintjänade pengar främjar oberoende (Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander et al., 2007; Lie & Baines, 2007; Ostrander, 2007; Khieng & Dahles, 2015) eller analyserar relationen mellan storleken på styrelsen och grader av oberoende (de Andrés-Alonso, Azofra-Palenzuela, & Romero-Merino, 2009). Dessa organisatoriska strategier är dock sällan studerade inom en och samma studie eller i relation till andra organisatoriska strategier. I CAN:s fall används ett flertal strategier i form av exempelvis vetenskap och forskning i ideologier, strukturer och processer.

Ett annat bidrag med denna studie är ambitionen att närma sig oberoende som ett analytiskt begrepp. Med tanke på att den tidigare forskningen utmärks av avsaknaden av definitioner och utvecklade resonemang verkar det som att de flesta publikationer tar oberoende för givet (se exempelvis Ostrander, 2007; Onyx, Dalton, Melville, Casey & Banks, 2008; Onyx et al., 2010). Vidare saknas det mer systematiska och omfattande analytiska ramverk för att studera och analysera strategier för oberoende (Hwang & Powell, 2009). En del av denna studies bidrag är därför att återge ett nyinstitutionellt perspektiv och ramverk för att studera ideella organisationers strategier för att framstå som oberoende snarare än hur de kan bli oberoende (Tamm Hallström & Segnestam Larsson, *kommande*). Ramverket uppmärksammar att det är viktigt för organisationer att kommunicera att de har "rätt" ideologier, strukturer och processer samt att dessa representerar moderna ideal och normer.

Det tredje bidraget till tidigare forskning är att det empiriska resultatet att CAN använder även andra strategier än ekonomiska och de som rör en nära relation mellan stat och civilsamhälle. I den tidigare forskningen dominerar ekonomiska strategier (Taylor, 2006; Ostrander, 2007; Ljubownikow & Crotty, 2014; Khieng & Dahles, 2015) och de som rör relationen mellan statliga myndigheter och ideella organisationer (Biberson & François, 1999; Laidler-Kylander et al., 2007). I CAN:s fall förekommer ekonomiska och statsrelaterade strategier, vilket bekräftar tidigare forskning, men CAN använder sig framförallt av strategier som rör att använda vetenskap och forskning i organisationens ideologier, strukturer och processer för att framstå som oberoende. De senare empiriska resultaten bidrar till och utvecklar den tidigare forskningen om ideella organisationer och oberoende. Trots att vetenskapens betydelse för organisationers som strävar efter att framstå som oberoende har studerats tidigare, har detta uppmärksammats i begränsad utsträckning inom litteraturen om ideella organisationer. Detta bidrag utvecklas i nästa avsnitt.

Ett fjärde bidrag till den tidigare forskningen rör relationen till stat och offentliga organisationer samt vad detta gör för ideella organisationers möjligheter till att framstå som oberoende. Tidigare forskning förutsätter exempelvis att ideella organisationer är oberoende från statligt inflytande och politik (Marschall, 2002; Fuertes-Fuertes & Maset-Llaudes, 2007) och att ideella organisationer bör hålla staten på en armlängds avstånd (Onyx et al., 2010). Till skillnad från dessa forskningsresultat visar denna studie hur en nära relation till staten, exempelvis genom representanter i styrelsen samt finansiering via statsbidrag, sagts vara viktig för att organisationen skulle framstå som en saklig, neutral och legitim aktör. Detta understryker oberoendes kontextuella natur.

Den första forskningsfrågan för denna studie går därmed att besvara med att CAN sammantaget använder ett flertal ekonomiska såväl som andra strategier för att framstå som oberoende. Strategierna inkluderar att framhäva vissa ideologiska dimensioner, lansera, kommunicera och understödja vissa organisatoriska strukturer samt planera och genomföra forskningsrelaterade processer.

3.3 Vetenskapens betydelse för oberoendet

Studiens andra forskningsfråga handlar om vilken roll vetenskap spelar i CAN:s strävanden efter att framstå som oberoende. I de empiriska resultaten, och de två tidigare analysavsnitten ovan, är CAN:s relation till vetenskap ett genomgående och i viss mån samlande tema. Exempelvis definierades organisationens ideologiska ledord "saklighet" tidigt med hjälp av att formuleringar som "av vetenskapen och erfarenheten bestyrkt sanning" (CFN, 1926: 5). Vidare har ledamöter med tydliga kopplingar till forskning och vetenskap sedan 1940-talet varit ett stående och eftersökt inslag i organisationens styrelse. Personalens akademiska kunskaper har ofta lyfts fram i exempelvis årsredovisningar, organisationen har anställt forskningssekreterare under en längre period och en forskargrupp har nyligt tillkommit. Under en period formerades även ett vetenskapligt råd, och organisationen har lång erfarenhet av att samarbeta med forskare och akademiska organisationer, som exempelvis Svenska föreningen för alkohol- och drogforskning och Karolinska institutet.

Till vetenskapens roll i de ideologiska dimensioner och organisatoriska strukturer som har redovisats ovan kan fogas vetenskapens betydelse i processer för oberoende, inklusive att följa, redovisa och bedriva forskning, bedriva en oberoende tidskrift samt att härbärgera ett offentligt forskningsbibliotek. När det gäller att följa, redovisa och bedriva forskning har CAN exempelvis anordnat vetenskapliga kurser, seminarier och utbildningar, sammanställt och publicerat vetenskapliga litteraturöversikter samt ansökt om och bedrivit egen forskning med hjälp av forskningsmedel, bland andra processer. Organisationens tidskrifter, först *Tirfing* och senare *Alkohol & narkotika*, har under årens lopp lagt stort vikt vid att rapportera de senaste vetenskapliga rönen inom alkohol och narkotikaområdet. Ett vetenskapligt råd har också uppmuntrats till att påverka tidskrifternas innehåll. När det gäller biblioteket har det sedan länge haft vetenskapliga ambitioner. Exempelvis ställs bibliotekets resurser till vetenskapens förfogande, vetenskaplig litteratur införskaffas, biblioteket prenumererar på vetenskapliga tidskrifter och sedan 1977 har biblioteket ställning som offentligt forskningsbibliotek för alkohol- och narkotikafrågor.

Ovan har redogjorts för hur relationen till vetenskapen kan sägas vara ett genomgående tema i CAN:s ideologier, strukturer och processer. Till detta kan här fogas hur aktörer inom och utanför CAN vittnar om vetenskapens betydelse för att organisationens ska framstå som oberoende. Exempelvis hävdades det tidigt att nykterhetsundervisningen endast skulle bygga på så kallade kalla fakta, vetenskap och erfarenhet. Denna typ av uttalande återkommer i det empiriska materialet under årens lopp. Det har vidare varit en tillgång "som ej kan överskattas" att vetenskapligt och akademiskt meriterade representanter har funnits i såväl styrelse som bland de anställda (CFN, 1949: 2) och det bidrar till att organisationen framstår som legitim, saklig och i förlängningen oberoende. CAN:s anknytning till forskarvärlden i allmänhet och till specifika institutioner som Karolinska institutet har även de bidragit till att organisationen framstår som saklig och oberoende.

4. Avslutande diskussion: Oberoende för andra

I denna avslutande diskussion diskuteras studiens tredje forskningsfråga: för vem och varför är det viktigt att CAN framstår som oberoende? För att besvara denna fråga inleds detta avsnitt med en mindre teoretisk utveckling. I den nyinstitutionella forskningen har betydelsen av att individer och organisationer alltmer måste hänvisa till och framstå som aktörer som agerar utifrån mer universalistiska och kollektivistiska snarare än interna och vinstmaximerande principer uppmärksammas (exempelvis Meyer & Jeppesson, 2000; Meyer, 2010). Det vill säga organisationer som företag, men även offentliga och ideella organisationer, som om de vill uppfattas som legitima aktörer måste visa att de är produktiva och vinstdrivna samtidigt som de bidrar till det gemensammas bästa. Denna tendens har gett upphov till ytterligare former av organisationer; stöttande och legitimerande organisationer som hjälper den första typen av organisationer att framstå som mer universalistiska och kollektivistiska. De stöttande och legitimerande organisationerna kan handla om expertorganisationer, kunskapsorganisationer eller organisationer som miljöcertifierar verksamheter eller ser till att de tar hänsyn till mänskliga rättigheter.

Ett sätt att besvara denna studies forskningsfråga är följaktligen att betrakta CAN som en sådan stöttande och legitimerande organisation, vars uppgift framförallt är att bidra till att få andra aktörer att framstå som mer universalistiska och kollektivistiska. Även om det är viktigt att CAN framstår som oberoende för sig självt, för att exempelvis lättare få tillträde till skolor, komma ifråga för statliga anslag, få större genomslag eller för att kunna initiera olika former av aktiviteter, är det än viktigare för andra aktörer att CAN framstår som oberoende. Exempelvis har statliga myndigheter som Skolöverstyrelsen och Utbildningsdepartementet ogärna sett att CAN skulle ha en bismak av propaganda från nykterhetsrörelsen, eftersom det skulle ha kunnat påverkat samarbetet med centrala och lokala myndigheter kring alkohol- och narkotikafrågor negativt. Vidare har aktörer som politiker, beslutsfattare och tjänstemän på myndigheter, vilka arbetar förebyggande med inom alkohol- och narkotika, behov av att det finns en gemensam och neutral plattform i form av grundläggande och oberoende fakta. Det är också viktigt för CAN:s medlemsorganisationer att organisationen framstår som oberoende, för att medlemsorganisationerna ska kunna bedriva politiska kampanjer och påverkansarbete utifrån neutral och saklig information utan att förlora sin trovärdighet kring sakfrågorna.

Med andra ord handlar emfasen på att exempelvis ”upplysningsverksamheten i nykterhetsfrågan skall vara objektiv”, ”saklig” samt ”icke röra sig med annat än vad man brukar kalla fakta, d. v. s. av vetenskapen och erfarenheten bestyrkt sanning” (CFN, 1926: 5), eller att fenomen som objektivitet, saklighet och framförallt oberoende ses som centrala värden av fundamental betydelse för ideella organisationer (Keohane, 2002; Marschall, 2002), inte enbart om upplysningsverksamhetens genomslag och ideella organisationers verksamheter. Det handlar i lika hög grad om andra aktörers behov av att visa sig produktiva och vinstmaximerade samtidigt som de med hjälp av exempelvis upplysningsverksamhetens saklighet eller ideella organisationers oberoende även framstår som universalistiska och kollektivistiska. Det blir därmed kanske föga förvånande att organisationer som CAN använder och uppmuntras använda ett flertal ekonomiska såväl som andra strategier för att framstå som oberoende.

5. Referenser

Referenserna är uppdelade i litteratur, dokument och intervjuer.

Litteratur

- Ahrne, G. (2007). *Att se samhället*, Liber, Malmö.
- Ahrne, G., and Brunsson, N. (2011). Organization outside organizations: The significance of partial organization. *Organization*, 18(1), 83–104.
- Berger, P., and Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality*, Penguin Books, London.
- Biberson, P., and Jean, F. (1999). The challenges of globalization of international relief and development. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 28(1), 104–108.
- Bromley, Patricia and Meyer, John W. (2015). *Hyper-organization: global organizational expansion*, Oxford University Press, New York.
- Brunsson, N. (1989/2002/2006). *The organization of hypocrisy: Talk, decisions, and actions in organizations*, Wiley, Chichester.
- Brunsson, N., and Sahlin-Andersson, K. (2000). Constructing organizations: The case of public sector reform. *Organization Studies*, 21(4), 721–746.
- de Andrés-Alonso, P., Azofra-Palenzuela, V., and Romero-Merino, M. E. (2009). Determinants of nonprofit board size and composition: The case of Spanish foundations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(5), 784–809.
- DiMaggio, P., and Powell, W. (Eds.) (1991). *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press, Chicago.
- Dobkin Hall, P. (1987). Abandoning the rhetoric of independence: Reflections on the nonprofit sector in the post-liberal era. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 16(1–2), 11–28.
- Epperly, B., and Lee, T. (2015). Corruption and NGO sustainability: A panel study of post-communist states. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(1), 171–197.
- Ezzy, D. (2013) *Qualitative analysis*. Routledge.
- Fuertes-Fuertes, I., and Maset-Llaudes, A. (2007). Exploring Spanish nongovernmental organizations for development: An empirical approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 36(4), 695–706.
- Gjems-Onstad, O. (1990). The independence of voluntary organizations in a social democracy: Governmental influences in Norway. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 19(4), 393–407.
- Handy, F., Ranade, B., and Kassam, M. (2007). To profit or not to profit: Women entrepreneurs in India. *Nonprofit Management and Leadership*, 17(4), 383–401.
- Hwang, H., and Powell, W. W. (2009). The rationalization of charity: The influences of professionalism in the nonprofit sector. *Administrative Science Quarterly*, 54(2), 268–298.
- Keohane, R. O. (2002). *Power and governance in a partially globalized world*, Routledge, London.
- Khieng, S., and Dahles, H. (2015). Resource dependence and effects of funding diversification strategies among NGOs in Cambodia. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(4), 1412–1437.
- Laidler-Kylander, N., Quelch, J. A., and Simonin, B. L. (2007). Building and valuing global brands in the nonprofit sector. *Nonprofit Management and Leadership*, 17(3), 253–277.
- Lie, M., and Baines, S. (2007). Making sense of organizational change: Voices of older volunteers. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 18(3), 225–240.

- Litwak, E., and Hylton, L. (1962). Interorganizational analysis: A hypothesis on coordinating agencies. *Administrative Science Quarterly*, 6, 395–420.
- Ljubownikow, S., and Crotty, J. (2014). Civil society in a transitional context: The response of health and educational NGOs to legislative changes in Russia's industrialized regions. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43(4), 759–776.
- McCann, J. E., and Gray, B. (1986). Power and collaboration in human service domains. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 6, 58–76.
- Meyer, J. W., and Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340-363.
- Meyer, J. W., and Scott, W. R. (Eds.) (1983). *Organizational environments: Ritual and rationality*. Sage Publications, Beverly Hills.
- Meyer, J.W. and R.L. Jepperson (2000) The "Actors" of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency. *Sociological Theory*, 18(1): 100-120.
- Meyer, J.W. (2010) World Society, Institutional Theories, and the Actor. *Annual Review of Sociology*, 36: p. 1-20.
- Mitchell, G. E. (2012). Strategic responses to resource dependence among transnational NGOs registered in the United States. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 25(1), 67–91.
- Onyx, J., Dalton, B., Melville, R., Casey, J., and Banks, R. (2008). Implications of government funding of advocacy for third-sector independence and exploration of alternative advocacy funding models. *Australian Journal of Social Issues* (Australian Council of Social Service), 43(4), 631–648.
- Onyx, J., Armitage, L., Dalton, B., Melville, R., Casey, J., and Banks, R. (2010). Advocacy with gloves on: The 'manners' of strategy used by advocacy organisations in New South Wales and Queensland. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 21(1), 41–61.
- O'Regan, K., and Oster, S. (2005). Does the structure and composition of the board matter? The case of nonprofit organizations. *Journal of Law, Economics and Organization*, 21, 205–227.
- Ostrander, S. A. (2007). Innovation, accountability, and independence at three private foundations funding higher education civic engagement, 1995 to 2005. *Nonprofit Management & Leadership*, 18(2), 237–253.
- Piewitt, M., Rodekamp, M., and Steffek, J. (2010). Civil society in world politics: How accountable are transnational CSOs? *Journal of Civil Society*, 6(3), 237–258.
- Scott, W. R. (1995). *Institutions and organizations*. Vol. 2., Sage, Thousand Oaks.
- Taylor, B. (2006). Law enforcement and civil society in Russia. *Europe-Asia Studies*, 58(2), 193–213.
- Segnestam Larsson, O. (red) (2015a) *Förtroendevald. Åtta forskare om möjligheter och utmaningar för förtroendvalda i ideell sektor*. Stockholm: Idealistas förlag.
- Segnestam Larsson, O. (2015b) *Skolan som en arena för konflikt. Ideella organisationers användning av vetenskap i skolmaterial för att påverka ungdomars attityder till alkohol*. Stockholm: Score, Stockholms universitet.
- Segnestam Larsson, O. (2016) *Att vetenskapliggöra drogpolitik: En analys av hur IOGT-NTO använder vetenskap i organisationens politiska program (1989-2015)*. Stockholm: Score, Stockholms universitet.
- Segnestam Larsson, O., 2016, *Forskning i ideologins tjänst - hur ideella organisationer använder vetenskap*. Stockholm: Idealistas förlag.
- Tamm Hallström, K. & Segnestam Larsson, O. (kommande) *Promoting an image of independence: An institutional framework for researching organizational strategies*.
- Yin, R. K. (2013) *Case study research: Design and methods*. Sage publications.

Dokument

- Albanson, M., Dansell, R., Sen, S. och Törning, E. (2013) *Styrelsearbete i ideella organisationer*. Stockholm: Sanoma utbildning.
- CFN (1903) *Kortfattad berättelse af August Ljungren*, Centralförbundets ledare, juli 1902 – juli 1903, Nykterhetsundervisningen n:o 5, Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1906) *Kortfattad berättelse af August Ljungren*, Centralförbundets ledare, augusti 1903 – 31 mars 1906, Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1908) *Års- och revisionsberättelse*, april 1907 – 31 mars 1908, Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1909) *Styrelse- och revisionsberättelse* för arbetsåret 1 april 1908 – 31 mars 1909, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1910) *Styrelse- och revisionsberättelse* för arbetsåret 1 april 1909 – 31 mars 1910, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1914) *Styrelse- och revisionsberättelse* för arbetsåret 1913, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1919) *Styrelse- och revisionsberättelse* för arbetsåret 1918. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1922) *Styrelse- och revisionsberättelse* för arbetsåret 1921 jämte stadgar, instruktioner m. m., Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1926) *Års- och revisionsberättelse* för 1925, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1927) *Års- och revisionsberättelse* för 1926, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1928) *Styrelse- och revisionsberättelse* för Centralförbundet för nykterhetsundervisning 1927. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1931) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1930-1931, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Stockholm: Oskar Eklunds boktryckeri.
- CFN (1934) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1933-1934, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1935) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1934-1935, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1936) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1935-1936, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1942) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1941-1942, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1944) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1943-1944, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1945) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1944-1945, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1946) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1945-1946, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1947) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1946-1947, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1949) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1948-1949, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1952) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1951-1952, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.
- CFN (1953) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1952-1953, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtelje tidnings boktryckeri.

- CFN (1954) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1953-1954, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtälje tidnings boktryckeri.
- CFN (1955) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1954-1955, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtälje tidnings boktryckeri.
- CFN (1957) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för budgetåret 1956-1957, Centralförbundet för nykterhetsundervisning. Norrtälje: Norrtälje tidnings boktryckeri.
- CFN (1964) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för verksamhetsåret 1963-1964. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1966) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för verksamhetsåret 1965-1966. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1967) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för verksamhetsåret 1966-1967. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1968) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för verksamhetsåret 1967-1968. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CFN (1969) *Styrelsens och revisorernas berättelse* för verksamhetsåret 1968-1969. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- CAN (1970) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1969-70, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Jönköping: Halls.
- CAN (1971) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1970-71, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Jönköping: Halls.
- CAN (1972) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1971/72, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Jönköping: Halls.
- CAN (1973) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1972/73. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1975) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1974/75. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1976) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1975/76. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1978) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1977/78, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm: Arkitektkopia.
- CAN (1979) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1978/79, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm: Tryckeri Dahlberg.
- CAN (1980) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1979/80. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1981) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1980/81. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1982) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1981/82. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1983) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1982/83. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1984) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1983/84. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1985) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1984/85. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1986) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1985/86. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1987) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1986/87. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1988) *Styrelsens och revisorernas berättelse* verksamhetsåret 1987/88. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

- CAN (1989) *Styrelsens och revisorernas berättelse verksamhetsåret 1988/89*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1990) *CANs verksamhetsberättelse 1989/90*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1991) *Verksamhetsberättelse 1990-91*, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm: Prakttryck.
- CAN (1993) *Verksamhetsberättelse 1992-93*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1995) *Verksamhetsberättelse 1994-95*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (1998) *Verksamhetsberättelse 1997*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2000) *Verksamhetsberättelse 1999*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2002) *Årsredovisning 2001*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2005) *Årsredovisning 2004*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2006) *Årsredovisning 2005*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2007) *Årsredovisning 2006*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2010) *Rapport om CANs verksamhet 2009*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2013) *Stadgar*. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2013) *Årsredovisning 2012*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- CAN (2015) *Årsredovisning 2014*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Elmér, Åke (1961). *Nykterhetsupplysning i Sverige 1888 - 1961: studier i anslutning till Centralförbundets för nykterhetsundervisning (CFN) 60-åriga tillvaro*. Stockholm: Centralförbundet för nykterhetsundervisning.
- Elmér, Åke (1983). *CAN 1961-1981*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Elmér, Åke (1991) CFN och CAN under 90 år. *Alkohol och narkotika* nr 6/91.
- Independent Sector, Panel on the Nonprofit Sector (2005). *Report to Congress and the nonprofit sector: Strengthening transparency, governance, and accountability of charitable organizations*. Retrieved on March 15, 2015, from [http://www.nonprofitpanel.org/final/ Panel_Final_Report.pdf](http://www.nonprofitpanel.org/final/Panel_Final_Report.pdf).
- Marschall, M. (2002). *Legitimacy and effectiveness: Civil society organizations*. Accessed on February 16, 2015, from <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/176-general/31396.html>.
- Motion (2015) *Motion angående CAN:s roll som påverkarorganisation*.

Intervjuer

Grönlund, Britta, chefssekreterare, CAN, intervju, 27 november 2015.

Guttormsson, Ulf, chef för avdelningen analys och metod, CAN, intervju, 2 december 2015.

Haraké, Lena, kanslichef, Kvinnoorganisationernas Samarbetsråd i Alkohol- och Narkotikafrågor (KSAN), intervju, 27 november 2015.

Heine, Sara, vice ordförande, CAN, biträdande generalsekreterare, IOGT-NTO, intervju, 10 december 2015.

Leifman, Håkan, direktör, CAN, intervju, 2 december 2015.

Raninen, Anna, chef för avdelningen media och kommunikation, CAN, intervju, 26 november 2015.